

SÕDUR

№ 6.

Laupäeval, 12. veebruaril 1927.

IX aastakäik.

Vabadussõjas langenute ausammas Pärnus.

SISUSTIK: J. Järver: Mobilisatsioonist. — R. Tomberg: Taktikalise ülesande lahendus. — Kustas: Leinapäevad. — H. Prants: Sündmuste mälestuseks 700 a. eest. (Vaatlusi ja mõtlusi Eesti ammusest ajast). — I. Kasak: Kaitseväe laadimisõppused raudteel. — Sõjakirjandust: „Militär-Wochenblatt“ nr. 25—4. jaan. 1927. — Kaitseväe elu: Kõrgem Sõjakool. — Sport kaitseväes: Suusatamise instruktorite ühenädalised kursused. — Kroonika.

Mobilisatsioonist.

J. Järver.

Meieaja sõjad on saanud rahvasõdadeks. Nüüd ei sõdi enam kuningas kuningaga, ei valitsus valitsusega ega ka mitte sõjavägi sõjaväega, vaid rahvas rahvaga. Uuemaaja sõda ei mahu enam vaenuvälja kitsastesse raamidesse, vaid tema tegevus ulatub üle kogu sõdivate riikide. Võit ei olene mitte ainult lahinguväljal viibiva sõjaväe tublidusest, vaid kogu rahva vastupanu sitkusest. Sest peale rikkalikkude tehniliste abinõudega vaenuväljal löödud lahingute annab sõda otsustavaid hoope ka riigi sisemises elus. Ta kõigutab kõigepealt sügavalt riigi majanduslist tasakaalu; nõrgestab põllumajanduse ja tööstuse produktsioone; loob juurde uusi vajadusi ja surub alla seniseid; halvab sissevedu ja väljavedu; tekitab puudust paljudes produktides jne.

Seda kõike tõestas meile küllalt kujukalt möödunud Ilmasõda. Kuid sõjaasjatundjad arvavad, et tuleviku-sõda veelgi rohkem neid külgesid esile toob, ja et tuleviku-sõda seetõttu on rahva-sõda veel suuremal määral kui möödunud Ilmasõda.

Selles suunas tehakse ka igal maal agaralt ettevalmistusi. Kogu riigi ja rahva võimet organiseeritakse sõjaks. Puhtsõjalisele tegevusele liituvad tugevateks abilisteks majandusline võitlus ja propaganda. Kõike tööstuse ja teaduse ressursse kasutatakse ära vastase vapustamiseks.

Tuleviku-sõda nõuab kogu riigilt täielikku jõupingutust. Ta nõuab riigilt kogu rahva jõu ja abinõude ärakasutamist võidu saavutamiseks. Kogu rahva vaimline, tehniline, füüsiline ja varandusline võime tuleb mobiliseerida sõja edukaks läbiviimiseks.

Kuid sõda võib tekkida äkitselt, ootamatult. Puudub meil valve, on kaotus kindel. „Kes koera ei sööda, sööda varast“, nii ütleb eesti vanasõna. Riik, kes valvet ja vastupanu rahuajal ei organiseeri, annab end sõjakorral lahtiste kätega vaenlasele. Tugev sõjavägi rahuajal ja hästi ette valmistatud kogu riigi mobilisatsioonikava on kindel pant võidu saavutamiseks.

Riigikaitse peab olema rahuajal ette valmistatud nii, et sõjakorral kogu riik automaat-

selt ilma valuta muutub tugevaks relvastatud jõuks, kus kogu rahvas osa võtab oma isamaa kaitsest kõige oma võimega. Üleminek rahuajalalt sõja seisukorda peab teostuma võimalikult kiirelt. Selleks on aga tarvis rahuajal püsivat ja kavakindlat organiseerimistööd mobilisatsiooni ettevalmistamisel.

Meil iseäranis, arvesse võttes riigi asendit ja territooriumi väiksust, on tähtis mobilisatsiooni kiirus. Ei suuda meie mobilisatsiooniga küllalt kiired olla, võib vaenlase löök meid tabada korralduste keskel.

Mobilisatsiooni kiirus on ärarippuv peamiselt mobilisatsiooni-kavade ajakohasest ja täpsest väljatöötamisest. Mobilisatsiooni eeltööd on rahuajal tähtsamateks töödeks riigikaitse korraldamise alal. Siin on ülisuur tööpõld, mis tarvitab vastavaid vilunud jõude töötamiseks kui ka kontroleerimiseks. Ei ole sellest veel küllalt, kui mobilisatsiooni töid ainult oma otsekohene administratiiv-ülemus kontroleerib, vaid mobilisatsiooni-tööde kontroleerimine nõuab ka vastavate eriteadlaste kätt.

Mobilisatsiooni-tööde aparaadi korraldamises ei pea meie kitsid olema. Nagu meie oma varandust kinnitame kinnitusseltsides igasuguste õnnetuste vastu, nõnda kinnitame ka oma riigikaitse võimet korralikkude mobilisatsiooni eeltöödega.

Uuemaaja nõuded on mobilisatsiooni-ala teinud väga laialdaseks. Sõda ei puuduta enam ainult teatavat klassi, vaid nüüd peab iga kodanik sõjas tarviduse puhul oma isiklise jõu ja varanduse riigile andma. Kuidas see sünnib, olgu rahuajal ette nähtud mobilisatsiooni kavades.

Kodanikkude osavõtt sõjast sünnib kas otsekoheselt või kaudselt. Esimesed määratakse väeosadesse, teised aga tegutsevad edasi tööstuse, majanduse ja teistel aladel. Ühed kaitsevad riiki aktiivselt, teised muretsevad nende ülespidamist ja võitlusabinõusid. Kuid kõik nad on mobiliseeritud riigi kaitseks, nii eelliinil võitlev sõdur kui ka pealinna tehases töötav tööline ja põlluharija talupoeg. Nendel kõikidel on ainult üks eesmärk: kodumaa kaitsmine. Riigikaitse kõrgem juhatus ühtlustab ja juhib nende tegevust üldise võidu saavutamiseks.

Mobilisatsiooni all ei mõisteta, nagu varemalt, nüüd mitte enam ainult kaitseväge mobilisatsiooni, vaid kogu riigi mobiliseerimist, mis ette näeb rahvuslike jõudude ja ressursside otstarbekohast organiseerimist, kasutamist ja jaotamist sõjakorral.

Mobilisatsioon jaguneb: a) sõjaväe mobilisatsiooniks, b) kodanikkude mobilisatsiooniks, c) ühendusabinõude (transport ja side) mobilisatsiooniks, d) sisekaitse- ja propaganda mobilisatsiooniks, e) majanduse mobilisatsiooniks, mis eneses koondab tööstuse, põllumajanduse, rahanduse ja kaubanduse mobilisatsiooni.

Sõjaväe mobilisatsioon koosneb maa-, mere-, lennukäe ja kindluste mobiliseerimisest. Rahuajal ei jõua ükski riik omi relvastatud jõude koos pidada sellel arvul, nagu seda sõjaajal tarvis läheb. Rahuaegne sõjavägi on ainult mobilisatsiooni katteks ja formeerimiste kaadriks. Osa rahuaegsest sõjaväest astub kohe tegevusse peale mobilisatsiooni väljakuulutamist, kuna teine osa hakkab formeerima uusi üksusi. Nendest nõuetest on ärarippuv kaadrite organisatsioon ja paigutus. Mida tugevamad kaadrid, seda soodsam on katte korraldamine ja mobilisatsiooni läbiviimine. Katteosad on ainult avangardiks, mis kaitsevad riigi üldmobilisatsiooni. Peajõud ja varud saame alles mobilisatsiooni teel. Kuid suurema arvu mobiliseeritute korruga väljasaatmist takistab nende ettevalmistuse puudus. Tuleb võtta arvesse, et liinile saadetud sõjaväed koosnegu ainult hästiõpetatud meestest. Sellest järgneb, et eestkätt saame välja saata ainult nooremad aastakäigud reservväelasi, kes õppust pole veel unustanud. Ka muudel põhjustel on nooremad aastakäigud lahingukõlblikumad, kui vanemad aastakäigud.

Uute väeosade formeerimine nõrkadest või rahuajal koguni puuduvatest kaadritest on üliiraske ülesanne, eriti kui see veel sündima peab kiirelt. See nõuab rahuajal suurt ettevalmistust, sest mobilisatsioon ei luba improvisatsiooni.

Vanemad aastakäigud jäävad tagavaravägedeks. Nende järk-järgulisele mobiliseerimisele, organiseerimisele ja väljaõppele tuleb panna eriti suurt rõhku. Neid ei ole tarvis korruga mitte liig suurel arvul kokku kutsuda; on mitmeti kahjulik, kui tagavaraväe osad suuremal arvul kokku on tõmmatud, kui tegelik olukord seda nõuab. Selle all kannatab kõigepealt rahvamajandus ja ka meeste eneste meeleolu. Tagavaravägede ülesanneteks on: tegevvägede täiendamine väljaõpetatud meestega, juhtide kaadriga ja väljaõpetatud hobustega. Peale selle veel uute väeosade formeerimine, vahiteenistuse täitmine siseriigis, teedekaitse jne.; üldiselt — sõjaväeline siseteenistus.

Erilise tähtsusega on mobilisatsioonis sõjaväe varustamine: toit, riided, relvad, laske- ja tehnilised abinõud. Ka see on mõõduandev sõjaväe suuruse juures. Sõjavägi peab olema hästi varustatud ja seepärast ei või ta olla suurem varustamisvõimest. Selles suhtes on sõjavägi eriti hell. Varustamisosa on sõjaväe mobilisatsioonis üks keerulisemaid küsimusi, mis nõuab väga põhjalikku eeltööd.

Peale inimeste võetakse kaitsevärke sõjakorral suuremal arvul veel veo- ja liikumisvahendeid, nagu: hobused, hobuserakmed, vankrid, reed, jalgrattad, autod, traktorid, mototsiklid jne. Veo- ja liikumisvahendite mobiliseerimine puudutab väga ligidalt elanikkude huvisid ja seepärast nõuab selle läbiviimine kavakindlat eeltööd, mis rajatud järjekindla registratsiooni kaudu saadud kindlatele andmetele. Umbkaudne töötamine võib siin halvata nii mobilisatsiooni kui ka rahvamajandust ja meeleolu.

Ka mitmesuguseid tehnilisi abinõusid, nagu: telefoniaparaadid, raadiod, binoklid, kirjutusmasinad jne. tuleb kaitsevärele võtta elanikkudelt; siis olgu ka nende võtmise kava samuti täpselt välja töötatud vastava registratsiooni andmete põhjal.

Mobilisatsiooni korral tõuseb eriti teravalt esile kaitseväge juhtide küsimus. Häda sellele riigile, kellel see külg pole rahuajal lahendatud vastavalt nõuetele. Tegevas teenistuses olevate ohvitseride kaader on väike. Temast ei jätku paljuks. Tuleb ette valmistada vastav tagavaraväe-ohvitseride korpus. Siin tuleb arvesse võtta, et väga kasulik on jääda rahvaorganismi piiridesse. Rahval on oma juhid, keda ta usaldab: õpetajad, professorid, kõrgeamad ametnikud, eriteadlased, ühesõnaga kõik, kes juba rahuajal juhivad rahvast ja kes rahvalt tuntud. On loomulik, et nemad juhtide kohuseid sõja korral edasi täidaksid ka sõjaväes. Selleks peavad nad aga sõjaliselt vastavalt ette olema valmistatud. Peab arvesse võtma, et ülemuse omadused ei kujune välja mitte mõne kuu jooksul ja ka mitte ainult sõjaväes, vaid see on kestva kasvatuse ja elukogemuste järeldus. Rahva kaadrite kokkukulamine sõjaväe kaadritega annaks meile kindla pandi võidu saavutamiseks. Sõjakorral ei pea mitte vahet tehtama elukutseliste ja reserv-ohvitseride vahel. Igaühele peab antama võimalus asuda kaitseväes kohale, mis tema ande ja arenemise kohane. Sellest seisukohast välja minnes nõuab tagavaraväe ohvitseride ettevalmistuse küsimus tõsist järelekaalumist ja läbitöötamist.

Mereväe mobiliseerimine ei sünnita erilisi raskusi, sest laevastik on juba rahuajal enam-vähem sõjaaegses koosseisus ja pealegi on ka kaubalaevastiku meeskond oma teenistuse

iseloomu tõttu teatud määral militariseeritud. Eralaevade mobiliseerimise kohta peavad maksma samasugused põhieeglid nagu veo- ja liikumisvahendite kohta.

Lennuväe mobilisatsioon sünnib peaaegu samadel alustel kui mereväe mobilisatsioonigi.

Kindlustes asuvate vägede koosseisud, eriti piiriäärsete, peavad juba rahuajal vastama mobilisatsiooni nõuetele.

Kodanikkude mobilisatsioon oleks kõikide nende elanikkude organiseerimine, keda ei ole sõjaväkke veel võetud. See oleks töötajate reserv. Mobilisatsiooni alla kuuluksid ka naised. Kõikidel tuleb töötada riigi huvides sunduslikult. Igaüht kasutatakse ära sel alal, kus temalt võib saavutada kasulikumat teenistust. Keskjuhatus reguleerib asja nii, et mitte kusagil töötajatest puudu ei tuleks, vaid neid igal pool oleks nõutaval arvul. Seesugune sunduslik kodanikkude töö- nõude sisseseadmine ja töö-nõuete, või töötajate jaotamine riigikaitse huvide kohaselt nõuab iseenesest mõista suurt ettevalmistust rahuajal. Kuid ta on hädatarvilik võidu saavutamiseks sõja puhul ja meie ei pääse temast mööda.

Ühendusvahendite mobilisatsioon mahutaks enesesse kogu transpordi ja sidepidamise abinõude riigikaitse huvides kasutamise organiseerimist.

Mobilisatsioon annab riigile suure tõuke. Ühendusteel tuleb vedada suuri hulksid vastavates suunades. Vedude läbiviimiseks on vaja kasutada kõiki olemasolevaid ühendusteid, nagu: raudteed, veeteed, kiviteed, kruusateed ja õhuteed ja nendel liikuvaid transportabinõusid. Juba rahuajal tuleb kokku seada nende intensiivseks kasutamiseks vastav plaan, arvestades olemasolevaga. See töö tuleb sõjaministeeriumil teha koos teedeministeeriumiga, milleks mõlematel olgu vastavad asutused. Eeltööde esimeses järgus on vastavate komandantuuride loomine, personali eriarvel pidamine jne. Samuti tuleb talitada sidepidamise abinõudega, nagu post, telegraaf, telefon, raadio jne. Sõjakorral peavad nad kõik olema mobiliseeritud, täites oma kohustusi riigikaitse huvide nõuete kohaselt.

Sisekaitse ja propaganda-abinõude mobiliseerimise all mõistame sel alal juba rahuajal tegutsevate isikute, asutuste, rühmituste ärakasutamist ühes nendel olevate abinõudega samaks otstarbeks sõjakorral ja ühtlasi ka uute kavakindlat juurde-loomist. Sisekaitse oleks üldjoontes sisekorra alalhoidmine vanematest aastakäikudest kojujäänud ustavate meeste vahiteenistuse abil, salaluure vastu võitlemine, riigi saladuste kaitsmine, tsenseerimine jne.

Iseäranis suurt rõhku tuleb panna propaganda ja meelelahutuse peale. Propaganda ülesandeks on rahva tutvustamine sõjasihtidega ja rahva moraalse jõu, eriti meeleolu soovitaval kõrgusel hoidmine. Propagandaks tuleb mobiliseerida eriti ajakirjandus ja kirjandus. Juba rahuajal olgu projekteeritud vastava koosseisuga keskasutus, kes juba esimesel mobilisatsiooni päeval töötama võiks hakata.

Meelelahutuseks tulevad mobiliseerida teatrid, kinod, orkestrid jne.

Majanduse mobilisatsiooni alla koondame tööstuse, põllumajanduse, rahanduse ja kaubanduse mobilisatsiooni.

Tööstuse mobilisatsioon peab ette nägema peale sõjaministeeriumile kuuluvate tehaste ja töökodade ülemineku sõjaaegsele olukorrale ka kõikide eravabrikute ja tehaste mobiliseerimise ning ärakasutamise riigikaitse ülesanneteks.

Neile tuleb anda vastavad ülesanded ja neid kindlustada isiklise koosseisuga ning tarvilise materjaliga kogu sõja ajaks.

See kõik nõuab kavakindlat ettevalmistamist, vastavate statistiliste andmete kogumist ja nende alalist täiendamist juba rahuajal. Peale tööstuse üldmobilisatsiooni kava peab igal vabrikul ja tehasel olema oma mobilisatsiooni kava, mis ette näeb kuidas ja millega tema hakkab tegutsema, mida tegema mobilisatsiooni korral.

Põllumajanduse mobiliseerimise kava näeb ette kogu riigi põllumajanduse korraldamise vastavalt riigikaitse nõuetele.

Põllumajandus on rahva toitmise allikaks. On tarvis välja töötada vastav plaan, kuidas, mil viisil ja missuguste abinõudega suudab põllumajandus riiki üleval pidada sõjakorral. Tuleb ette näha toidunormi suurus niihästi sõjaväele kui ka teistele riigikodanikkudele. Tarvilikkude toiduainete saamiseks tuleb reguleerida põllupidamist, aiaasjandust ja karjakasvatust.

Rahaasjanduse korraldamise ettevalmistus on ka ülitarvilik, sest sõda nõuab peaaesjalikult raha ja raha. Peab ette nähtama kust ja kuidas seda raha saada. Selleks olgu vastavad kavad juba rahuajal aegsasti välja töötatud.

Kaubanduse organiseerimise ettevalmistus näeb ette sisse- ja väljaveo korraldamise sõjapäevil. Peab selge olema, mida tuleb sisse vedada, kust ja kui palju ning abinõud selleks. Samuti väljavedu.

Üldiselt on majanduslike mobilisatsiooni harud (tööstus, kaubandus, rahaasjandus ja põllumajandus) üksteisega väga seotud ja üksteisest olenevad. Majanduse mobilisatsioon on üks raskemaid riigikaitse ülesandeid, mis nõuab kogu riigi ja rahva võime ärakasu-

tamist riigikaitse huvides. Sest meieajal on head laboratooriumid sõjapidamiseks sama tarvilikud kui vahvad diviisid, ja suured keemikud samaväärsed kui alicerikad kindralid. Mobilisatsiooni kohustusliste spetsialiseerimine peab saama tulevikus sõjaväe korralduse aluskiviks. Erialad nõuavad isikute jagamist nende täieliku võime ärakasutamiseks sinna, kus see kasulik on riigile. Seepärast on mobilisatsiooni korral tarvilik, et iga mobiliseeritud kodanik määrataks sinna, kus tema riigikaitseks kõige kasulik, ja et iga mobiliseeritud kodanik, kes ei ole määratud sõjaväkke, saaks omale eriülesande, mis on rajatud tema annetele ja rahuaegsele erialale, võttes seejuures arvesse tema vanust, tervist ja perekonnaseisu. Ainult niiviisi talitades võime kindlustada riigi täieliku majanduslise mobilisatsiooni.

Mobilisatsiooni tööde ettevalmistuse ja läbiviimise peale tuleb panna suurt rõhku. Selle korraldamiseks ei jätku ainult mõne üksiku inimese jõust ega ka üksikust ministeeriumist. Mobilisatsiooni peab juhtima see organ, kelle käes on võim ja kelle käsutada vastavad abinõud, ning see oleks riigivalitsus. Kuna aga mobilisatsiooni ettevalmistus palju suurt ja rasket tööd nõuab, siis on ka selge, et valitsusel selleks mitte aega ei jätku, vaid tal töö tuleb üle anda selleks eriti moodustatud ja volitatud organile. Nimetame seda organit „riigi mobilisatsiooni peakomiteeks“.

Riigi mobilisatsiooni peakomitee esimeheks peab olema kindralstaabi ülem, kui mobilisatsiooni alal kõige kompetentsema asutuse ülem. Komitee liikmeteks tuleks nimetada mobilisatsiooni alal tähtsamate ministeeriumide esitajad, ja nimelt neid, kes seda tööd ministeeriumides juhivad.

Riigi mobilisatsiooni peakomitee allub oma tööalal vahetult valitsusele. Peakomitee esimehel on oma töö alal suured õigused ja tema on mobilisatsiooni alal aruandjaks ning ettekandjaks valitsuse koosolekutel.

Iga üksiku ministeeriumi mobilisatsiooni-alal töid juhatab „ministeeriumi mobilisatsiooni komitee“. Ministeeriumi mobilisatsiooni komitee esimeheks olgu ministeeriumis mobilisatsiooni alal töötava keskasutuse ülem; tema oleks ühtlasi riigi mobilisatsiooni peakomitee liige.

Ministeeriumi mobilisatsiooni komitee esimees oleks laialdaste volitustega ja alluks oma töö alal vahendita ministri ning oleks temale ettekandjaks mobilisatsiooni alal. Ministeeriumi komitee liikmeteks olgu ministeeriumi keskasutuste mobilisatsiooni alade juhtijad. Ministeeriumi komitee töötab ministri kontrolli all peakomitee üldjuhtnõuude alusel.

Peale ministeeriumi komitee võidakse tarviduse järgi moodustada igas ministeeriumis vastavate valitsuste juures mobilisatsiooni allkomiteed. Allkomitee esimees oleks ühtlasi ka ministeeriumi mobilisatsiooni komitee liige.

Allkomitee esimees alluks vahetult selle valitsuse (asutuse) ülemale, mille juures allkomitee moodustatud. Allkomitee töötab valitsuse (asutuse) ülema kontrolli all, ministeeriumi komitee juhtnõuude alusel.

Peale selle tekib veel tarvidus mobilisatsioonitööde hõlbustamiseks kohtadel, mis keskkohtast eemal ja kus asuvad kõrgemad sõjaväe ülemused ja teiste ministeeriumide administratiiv tsentrumid, luua omad kohalikud mobilisatsiooni-komiteed mitme ministeeriumi tööalade ühtlustamiseks kohapeal. Kohaliku mobilisatsiooni komitee esimeheks oleks muidugi kohapeal asuv vanem sõjaväe juht, kuna komitee liikmetena esineksid vastavad kohalikud võimud.

Mobilisatsiooni ettevalmistuse ja läbiviimise allaparaadina tegutseksid mobilisatsiooni aladel töötavad ametnikud. Käsitades siin mobilisatsiooni tööde juhtimise aparati, ei või vaikides mööda minna mobilisatsiooni töid tehniliselt täitvast personalist. Mobilisatsiooni tööd on täiesti omaette eriala. Isikud, kes sellel alal töötavad, peavad omama vastava ettevalmistuse, milleks tingimata tarvilik aegajalt korraldada sellekohaseid kursusi, kus mobilisatsiooni tööde teooria läbi võetakse käsikäes praktiliste töödega sel alal.

Kogu mobilisatsiooni tööde alusmüüriks on nende jõudude ja abinõude järjekindel arvestamine, mida meie sõjakorral mobiliseerida kavatsime. Ainult siis võib juttu olla kasulikkudest ja täpsetest mobilisatsiooni eeltöödest, kui on läbi viidud kavakindel, peensusteni tungiv arvestus.

Taktikalise ülesande lahendus.

„Brigaadi rännaku korraldamine“ (v. „Sõdur“ nr. 3 s. a.).

R. Tomberg.

„Sõduris“ nr. 3 s. a. oli antud ainult ülesande teem, et „anda võimalust iseseisvalt tutvuda ülesandega ja olukorraga ning iseseisvalt jõuda teatud otsusele

eelseisva tegevuse kohta.“ Käesoleva lahendusega ei püüa autor mitte anda mingisugust „parandust“ lugejate poolt iseseisvalt võetud otsustele, vaid neile võimaldada kontro-

leerida omi otsusi, pakkuda materjale mõtlemiseks ja tululikuks võrdlusiks.

Et soodustada oma lahenduse ja „Sõduris“ toodud lahenduse iseseisvat võrdlust, siis ilmub käesolevas numbris ainult ülesande lahenduse ühes lühemate seletustega. Lahenduse motiveeritud seletus ilmub järgmises numbris. Lahenduse andmine ühes motiveeritud seletusega võiks teataval määral lugeja peale mõju avaldada, takistada tema vaba mõtlemisviisi. Saades ülesande lahenduse ilma motiveerimata ja võrreldes isiklise lahendusega, on tema sunnitud ise otsima ja kaaluma neid põhjusi, mis võisid välja kutsuda sarnase lahenduse autori poolt, ja hiljem järgneva motiveeritud seletuse võrdlusega võib lugeja iseseisvalt kontrollida omi järeldusi.

Ülesande lahendamisel on arvestatud järgmiste rännak-kiirustega öisel rännakul ja rännakolonnnide pikkustega.

Liikumise kiirus:

Jalavägi	3 km. tunnis
Raske suurtükivägi	4 „ „
Kerge suurtükivägi	5 „ „
Ratsavägi	6 „ „
Soomusautod	10 „ „

Rännak-kolonnnide pikkus:

Jälaväe rügement ühes lahinguvooriga	4000 mtr
Suurtükiväe grupp	1000 „
Eskadron	300 „
Soomusautode rühm	200 „

II Väekorpuse Staabi Ülema telefonogrammi nr. 17 harutus.

Kaks küsimust kergivad siin esile:

— Kas oli vajadust sarnast telefonogrammi saata?

— Missuguseid korraldusi ja ettevalmistusi võiks väeosad selle telefonogrammi põhjal teha?

Selle telefonogrammi vajadus selgub, kui pöörame tagasi nende põhimõtete juure, mis artiklis „Rännak“ („Sõdur“ nr. 3) üles seatud; need olid:

— rännak-liikumised on väsitavad, ja

— väsimuse vastu võitlemise peamised abinõud olid: toitmine, korralikud jalanõud, puhkus jne.

Kuna kell 1045 väekorpuse staabis selgus, et VI brigaad eeloleval ööl tuleb rindele lähemale paigutada, siis rännaku üksikasjad ja täpse koondamise-rajooni võis veel hiljem kindlaks määrata. Et aga võimaldada brigaadil rännakuks valmis seada, oli vaja eelseisvast rännakust aegsasti teatada. Sarnast eelkäskude andmise viisi, kui see võimalik, tuleb alati kasutada: see võimaldab väeosadel rahulikult end ette valmistada eelseisvale ülesandele. Hoiab

ära „üle-pea-kaela“ väljaastumise ja masendab seda närvilikkust, mis esile kutsuvad olude sunnil pahatihti hilja pärale jõudvad operatiivkäsud.

Selle lühikese „eelkäsu“ põhjal võivad väeosad teha terve rea majanduslisi ettevalmistusi.

— Meie nägime, et toitmine rännakul on väga tähtis tegur väeosade jõu kokkuhoidmisel, teades, et alates kella 18. peavad väeosad rännakuks valmis olema, korraldavad üksuste ülemad enne kella 18. inimeste ja hobuste toitmist (normaalselt oleks see vast hiljem sündinud).

— Võimaldab juhtidel enne rännakut jalanõude, rakmete ülevaatust, vooride valmisseadmist, tagavarade täiendamist jne.

— Kuna eel seisab öine rännak, siis peavad juhid hoolt kandma, et ka sõdurid enne rännakut tarviliselt välja puhkaks.

Peale nende majandusliste ettevalmistuste lubab üldine olukord oletada, et taretajaid võib ette saata uude paigunemise rajooni. Taretajate ettesaatmine kiirendab tunduvalt väeosade asetust rännaku lõpul ja hoiab ära asjatud ootamised korterite jaotusel. Kuna uus paigunemise rajoon veel teadmata, siis ei saa ka taretajaid veel välja saata, aga sellevastu võib neid allüksustest kokku koguda, nende toitmise ja transport- (kui see võimalik) abinõude eest muretseda jne., et käsu saamisel neid aja- viitmata välja võiks saata.

Kõiki eelpool toodud arvesse võttes brigaadi ülem annab järgmise eelkäsu. Telefonogramm nr. 27 Tutsmani koolimajas

18 oktoobril kell 1130.

6., 9. rügementide, 1., 2. kerge, 6 raske suurtükiväe gruppide, 6. eskadroni ja 6. soomusautode rühma ülematele. „Brigaadi ülem käskis väeosadel täna kella 1800-ks valmis olla öiseks rännakuks. Taretajad viibimata valmis seada. Väljaastumiseks järgneb eri korraldus.

X

Brigaadi staabiülem.

Saades hiljem II väekorpuse operatiivkäsu nr. 10, annab VI brigaadi ülem järgmise operatiivkäsu.

VI

BRIGAADI STAAP. Tutsmani koolimaja.

Operatiiv jaoskond.

18. oktoobril kell 1445.

Nr. 37/I.

Operatiiv-käsk nr. 5.

I osa.

Kaart 1:42.000.

1. II väekorpuse pealetung areneb jõudsasti. Väekorpuse osad on üldjoontes välja jõudnud Panikovitši—Patalovo—Zalesje juonele.

2. VI brigaad läheb rännakkorras ööl 18/19. oktoobril Möldre—Plessi km.—Meremäe—Poksa—Serga—Palante—Ulaskovo rajooni (kõik punktid br. incl.), et valmis olla kas 19. või 20. oktoobril kas pealetungi jätkamiseks või tagaajamiseks.

3. Väeosad liiguvad iseseisvatena kolonnidena rännaktabelis näidatud korras.

4. Rännakteed:

Tee nr. 1. — Utra—Tutsmanni—Jurga—Kagu—Kapera—Möldre—Plessi km.—Kalatševa.

Tee nr. 2 — Tamme—Lindora—Kapera ja edasi tee nr. 1.

Tee nr. 3 — algul tee nr. 1 kuni Kagu külani, siis — Vastselinna kirikumõis — teede rist (1 km lõuna pool Vastselinna kirikumõisat) Vastselinna mõis—Kalatševa.

5. Igasugune liikumine (välja arvatud II järgu toitlusvoorid, kes esialgu jäävad oma kohtadele) peab lõpetatud olema 19. oktoobril kell 0630.

6. Brigaadi staap Plessi km 19. oktoobril kell 0630. Valvekord endises asupaigas kuni 19. oktoobrini kell 1000.

7. Brigaadi side eeljaam 19. oktoobril kell 0630 Kalatševa külas.

Y
Brigaadi ülem.

Y
Brigaadi staabi ülem.

Käsk välja antud:

6. rügemendi ülemale	1 eksempl.
9. rügemendi ülemale	1 „
Brigaadi suurtv. ülemale	4 „
6. eskadroni ülemale	1 „
6. soomusautode rühma ül.	1 „
II väekorpuse staapi	1 „
Brigaadi staap	3 „

Kokku 12 eksempl.

Q
Brig. side ülem.

Lisa operatiiv käsu Nr. 5 juurde.

Rännakliikumise tabel

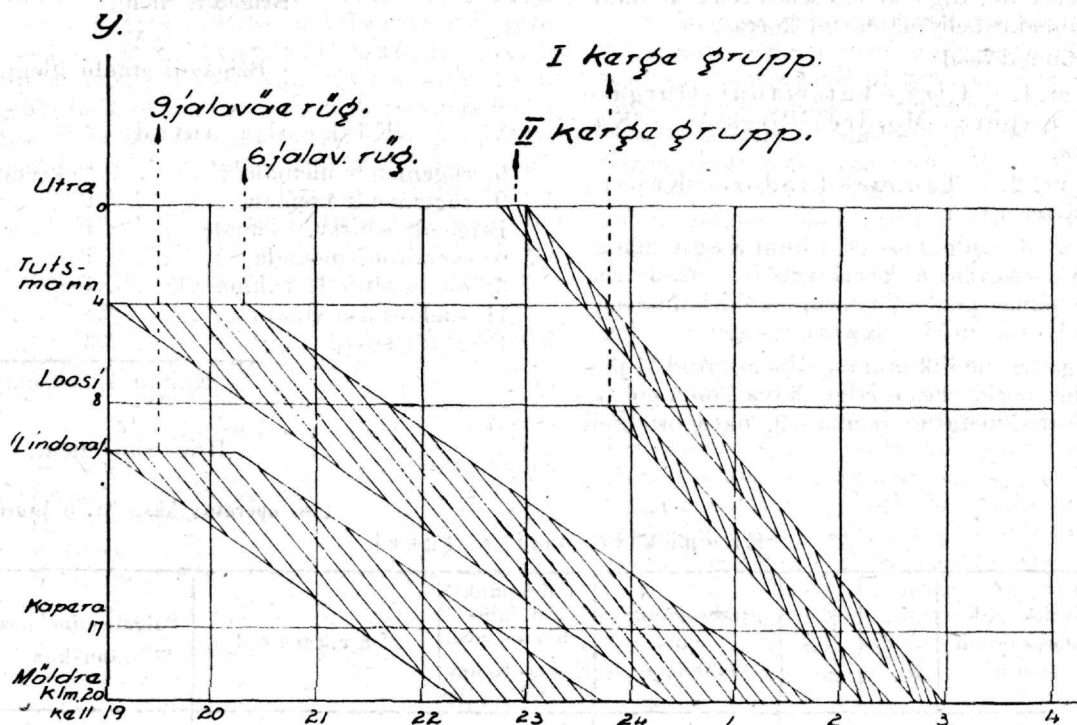
Nr. Nr.	Üksuse ehk rännakkolonni nimetus	Kolonn ülem	Rännaktee	Lähtepunkt või lähtejoon	Lähtepunkti läbimise aeg		Märkused	Paigunemine peale rännakut
					Koloni pea	Koloni saba		
1.	6. rügement	—	Nr. 2	Lindora	1900	2020	Peab vabaks jätma Kapera teederisti kell 2300	Mihailovo (rügemendi staap) Serga Topia—Palante—Hilla keste rajoon.
2.	9. rügement, Brigaadi staap ja side-rühm	9. Rüg. ülem	Nr. 1	Tutsmanni teederist (1 klm lääne pool koolimaja)	1900	2220	Brigaadi staap ja side-rühm liituvad 9. rüg. kolonni sappa koolimaja juures kell 2045	Merina Gora (rügemendi staap) Meremäe — Poksa—Varkuleva Kerbina rajoon
3.	I. kerge suurtükiväe grupp	—	Nr. 1	Loosi mõis	2345	2400	Möldre külast alates võib kasutada Puista-Ulaskova teed	Ulaskova küla
4.	II. kerge suurtükiväe grupp	—	Nr. 1	Utra teederist	2245	2300	—	Möldre küla
5.	VI. raske suurtükiväe grupp	—	Nr. 3	Utra teederist	2315	2330	Teed teederistilt (1 klm lõuna pool Vastselinna kirikumõisat) võib tarvitada alates kell 0330	Kalatševa küla
6.	6. eskadron	—	Nr. 1	Jurga teederist	0215	0225	Peab vabaks jätma Plessi km. teederisti kell 0515	Kukšinovo talud
7.	6. soomusautode rühm	—	Nr. 3	Jurga teederist	0425	—	—	Üksik talu 1 klm idapool Plessi km.

X
VI. brigaadi staabi ülem

Käesolev rännak-käsk on väga lühike ja sisaldab ainult 7 punkti. Kõik üksikasjad, mis puutuvad rännaku korraldamisse, on paigutatud käsu juurde lisatud „rännaktabelisse“.

Sarnase tabeli kasutamine käsu juures kergendab tunduvalt käsu redaktsiooni, eriti aga käsu lugemist, sest ühes reas võib vastav ülem leida kõik, mis puutub tema väeosa rännakusse.

6. ja 9. jalav. rügem. I ja II kerge
suurtükiv. gruppide liikumise
graafika teedel Nr 1 ja 2.

Et väeosade jõudu kokku hoida ja ära hoida asjatuid ootamisi, kolonnide ristumisi jne., tuleb tabeli kokkuseadmisel erilist tähelepanu pöörata väljaastumise aja arvestamisele. Vastavate kellaaegade leidmiseks ja rännaku üldise ülevaate saamiseks on väga kasulik tarvitada

graafilist meetodit. Asetades „x“ teljele kellaajad ja „y“ teljele kilomeetrid (rännak-kaugused) ning arvestades liikumise kiirusega ja kolonnide pikkusega, saame 2 sirgjoone abil täieliku ülevaate iga üksiku kolonni ja terve brigaadi liikumisest. (Järgneb).

Leinapäevad.

K u s t a s.

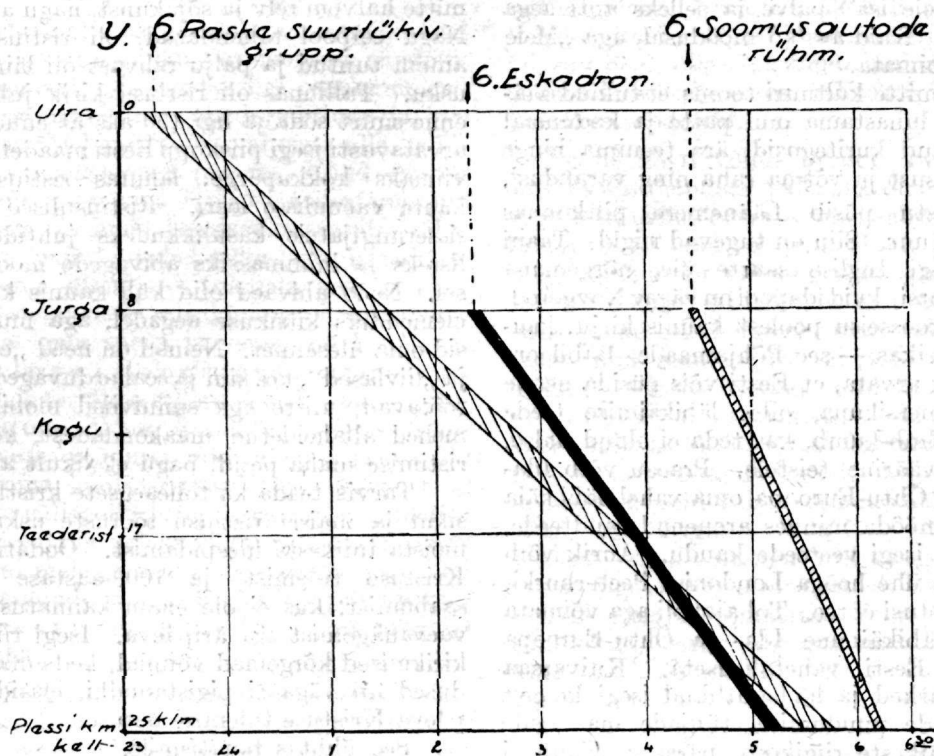
Külmal küünlakuul seitse sada aastat tagasi otsustati Muhu- ja Saaremaa kindluste all ühe ajalooküsimuse lahendamine ja selle lahendamise loodi uus keerdküsimus, mis õnnelikult lahenes alles meiepäevil.

Ajaloolisi vigu ja eksimusi ei ole kerge parandada. Paremaks tõenduseks sellele on need seitse aastasada, mis pidid mööduma vintsutustes ja võimude vahetamistes enne, kui eesti rahvas jälle suutis kätte võita oma sünnipärase õiguse olla omas kodus iseenese peremees, mis temalt ära kisti 27 aastat kestnud võitlustes. Muhu- ja Saaremaa kindluste

langemine oli tolle pika, visa ja südamuste-rikka sõja lõpp-leek.

Meile on püütud tõestada, et eesti rahvas ei olevat tookord midagi kaotanud oma rahvuslise iseseisvuse kaotamisega — isegi võitnud olevat ta, sest võitjad olid õhtu-eurooplased ja tõmbasid maa ning rahva Euroopa kultuuri mõjukonda, päästes poolmetsiku rahva haletsemiseväärselt seisukorrast, ümbervenestamisest ning ristimisega päästes tema vaimlisest pimedusest ja ebajumalate orjusest pühale õndsakstegevale usule.

6. Raske suurtükiv. grupp, 6. eskadroni
ja 6. soomusautode rühma liikumise
grafika teedel Nr. 1 ja 3.

Sarnase vaate juures muidugi ei saa olla juttu ei suurest kurbmängust Läänemere kallastel ega mingist ajaloolise keerdsõlme lahendamisest: oli vaid loomulik kultuuri edasitugimine poolmetsiku rahva juure ja selle rahva alistumine kultuurivõimule.

Kuid see vaade ei ole õige.

Meil on küllalt andmeid selle küsimuse valgustamiseks ja oleme sunnitud asuma teisele seisukohale.

Tarvis arvesse võtta tollaegse Öhtu- ja Kesk-Euroopa kultuurilist tasapinda ja ristiusu arenemise astet ning luua mingi arusaamine kultuurist, mis valitses Läänemere rannamaadel ja kaugematel ida- ja lõunamaadel, kellega Läänemere rahvad olid läbikäimises. Öhtu- ja Kesk-Euroopa kannatas tagajärgede all, mis enesega kaasa tõi Rooma riigi lagunemine, suur rahvaste rändamine ja ristiusu sõjakus. Et keskaeg, nimelt keskaja esimesed aastasadajad kuuluvad Euroopa pimedamasse ja viletsusrikkamasse ajajärku, see on üldiselt tuntud ja tunnustatud. Kuid vähem tunnustatud

on asjaolu, et ta oli ühtlasi ka viletsam ja pimedam nurk tollaegses kultuurilmas — pimedam ja viletsam, aga ka sõjakam ja fanaatilisem. Kirjaoskamine oli haruldane nähtus isegi kuningakodades. Õiguse mõiste oli nii madal ja kombed sedavõrd toored, et näiteks Prantsusmaal XIII sajandul võis kirik saata piinamisele ja selle järele surma enam kui 100.000 kodanikku. Ometigi oli Gallia juba Karthago päevil kultuuriline maa ja tema kultuur tõusis eriti kõrgele Rooma ajal. Kui lagunes Rooma riik, suutis Prantsusmaa ometi jääda ja tagasi lüüa sissetungijad „barbarid“. Kultuuri hävinemisele ja kommete toorenemisele aitas kaasa ennast laiutav sõjakas katoliitsism. Tapmine, piinamine, igasugune vägivald, vale, petmine, röövimine ja riisumine Issanda nimel oli tunnustatud pühaks teoks, mis tõi pattude andeksandmist ja õnnistatud elu. Rooma kirik pidi niiviisi tunnustama sõjalise võimu saamiseks, sest ta tahtis ära võita kogu ilma, et oleks üks kari ja üks karjane. Ta ei tundnud halastust oma vastaste vastu — olgu

nendeks mitte kristlised rahvad või iseseisvalt mõtlejad ja otsustajad ristiusulised.

Kujuka tunnistuse Eestisse tulnud orduvendade vaimuannetest ja vaimlisest arenemisest annab see, et nad ei suutnud ära õppida palveid, milliste oskamist nõudis ordu kodukord. Lepiti viimaks sellega, et peavad ära õppima „Meie isa“ palve, ja selleks anti aega terve aasta. Kuid aastad möödusid, aga „Meie isa“ jäi õppimata.

Ometi mitte kultuuri tooma ei tulnud säärased, vaid lunastama omi patte ja kodumaal kordasaadetud kuritegusid, ära teenima hinge igavest õndsust ja võtma raha ning varandusi.

Selle vastu püsib Läänemere piirkonnas kõrgem kultuur. Siin on tugevad riigid. Taani valitseb isegi Inglise saarte üle, nõrgemana tundub Rootsi, kuid idapool on vägev Novgorod, rahvuslise koosseisu poolest kaunis kirju, kaubitsemisest rikas — see Põhjamaade Babiloon. Oleks lapsik arvata, et Eesti võis püsida nende vahel poolmetsikuna, olles läbikäimise teede valitseja. Emb-kumb, kas teda ei olnud üldse, või oli ta väärine teistele. Praegu võib Ida-Euroopa ja Öhtu-Euroopa oma vahel läbi käia ka Eestist mööda minnes arenenud raudteede, õhuteede ja isegi veeteede kaudu. Aurik võib vabalt sõita ühe hooga Londonist Peeterburki, kui jää takistusi ei tee. Tol ajal oli aga võimata igasugune läbikäimine Ida- ja Öhtu-Euroopa vahel ilma Eesti vahetalitusega. Kuivamaa teed olid rasked ja hädaohtlikud isegi kergelt reisijale teede puudumise, tühjate maa-alade ja hulga väikeste riigikeste pärast. Kaup ei suutnud välja kanda säärast vedu. Mereteel aga ei suutnud purjek teha pikki sõite rannasadamaid kasutamata — oli vaja värsket vett, toiduaineid, tormide eest varju või ära oodata pärituult. Liikumine läbi Eesti oli palju elavam kui praegu; seda tunnistavad leiud ja ka kõik kaudsed andmed.

Ei olnud eestlastele selletõttu ka saladuseks midagi, mis sündis kogu kultuurilises ilmas. Kui paregu iga ruhnolane-mees oskab viis-kuus-seitse keelt, siis oli see vanasti samuti. Ei olnud saladuseks ka moodsad relvad ega sõjakunst.

Vaimlise kultuuri alalt on meil rikkalikud tunnistused — nii otsekohesed, kui kaudsed. See seisib kõrgel ja see oligi põhjuseks, miks Läänemere kultuuri mõjukonda kuuluvate rahvaste seas Eesti langes viimasena sõjaka katolitsismi võimkonda ja miks katoliku kirik sunnitud oli tarvitusele võtma isegi ristsõja väljakuulutamise Eesti allaheitmiseks. Eesti kõrgem vaimline kultuur ja harjumused rahvusvahelises läbikäimises olid aga ka allajäämise üheks põhjuseks, kuigi see tundub vast paradoksina.

Oldi harjunud sõlmima lepinguid ja lepinguid pidama. Sellest harjumusest ei suudetud vabandada nii ruttu kokkupõrkamisel vastasega, kes pidas oma ülimaks vooruseks vaid etteseatud sihile jõudmist ja tunnustas ainult väevõimu, vägivaldat ja kavalust.

Teiseks teguriks oli ristiusuline misjonitöö, mitte halvem relv ja sõjakunst, nagu arvatakse. Nagu eelpool tähendatud, oli ristiusk Eestis ammu tuntud ja palju rahvast oli läinud ristiusku. Tallinnas oli ristiusu kirik juba ammu enne suurt sõda ja ligi 150 aastat enne seda oli arvatavasti isegi piiskopp Eesti maal. Kui tuli viimaks kokkupõrge, lahutas ristiusk rahva kahte vaenulisse leeri. Ristiusulised osutusid sissetungijatele kasulikkudeks juhtideks, abilisteks ja inimmassiks abivägede moodustamiseks. Need abiväed olid küll kaunis kahtlaseks elemendiks kitsikuse aegadel, aga midu täitsid oma ülesannet. Nemad on need „eestlased“ ja „liivlased“, kes siin ja seal orduvägedega koos töötavad, mitte aga sunniviisil mobiliseeritud mehed allaheidetud maakondadest, kes sunniristimise maha pesid, nagu ekslikult arvatakse.

Tarvis teada ka toleaeagsete kristlaste lapsikut ja maiset ristiusu töotuste uskumist, et mõista inimeste ülespidamist. Oodati igapäev Kristuse tulemist ja 1000-aastase rahuriigi saabumist, kus ei ole enam kannatusi, muret, vaevanagemist ega äripäeva. Isegi riiklised ja kirikulised kõrgemad võimud, keda maised puudused nii väga ei pigistanudki, elasid päevast päeva Kristuse tulemise ootuses.

See õhutas fanatismile.

Eriti kujuka pildi pakuvad siin lätlased, kes alati kergemalt tuld võtavad kui eestlased.

Kuid Kristuse tulemist ja 1000-aastase rahuriigi asemel saabus hoopis midagi muud, midagi väga rasket ja kurba.

* * *

Nii siis oli suure draama sisuks Läänemere-maade kultuuri võitlus madalal kultuuriastmel seisva, kuid fanaatilise, sõjaka Kesk-Euroopa ja ennast lajutava katolitsismi vastu. See ajalooline küsimus lahendati katolitsismi kasuks lõplikult Muhu- ja Saaremaa kindluste allaheitmisega küünlakuul 1227 a. Siis hävitati miski suurem kui rahva poliitiline rippumatus — tema kultuur vägistati ja tema arenemine pigistati raudklambritesse. Nagu laps pidi ta algama mingit uut aabitsat, ta suruti viimasele kohale teiste seas. Ühtlasi sai ta väliste võimuahnitsemiste tallermaaks ja tal ei olnud võimalust ennast kaitsta.

Meil on küllalt põhjust leina kanda neil päevil ja oma mõtetega viibida noide saatustlike aegade ja sündmuste juures.

Sündmuste mälestuseks 700 a. eest.

Vaatlusi ja mõtlusi Eesti ammusest ajast.

H. Prants.

I.

Kiirpilk muinasaega.

Käesolevatel päevadel*) on möödunud seitse aastasadada kurbloolisest sündmusest Saaremaal, mis lõpetas ligi paarkümmend aastat kestnud Eesti vabadusvõitluse ja viis meie rahva täielikult võõra valitsuse alla, millises olekus ta püsis meie päevini. Nüüd, kus on uuesti sündinud v a b a E e s t i, mälestame oma riigi asutus- ja muid iseseisvaks saamise tähtpäevi, on vaja ka vahel pilku heita aegadesse, mis a m m u o l n u d, — tuletada meelde meie vapraid esivanemaid mitukümmend rahvapõlve tagasi, kes oma vaeva ja verega on l o o n u d selle a l u s e, millele oleme nüüd rajanud oma uue riigihoone. Ilma selleta ei oleks saanud sündida meie omariiklus. Sest kõige agaruse, süiduse ja vapruse juures, mida nüüdne rahvapõlv avaldas oma kuulsusrikkas Vabadussõjas, ning hoolimata välispoliitilistest asjaoludest, milletõttu see võimaldus, poleks ülesanne üldse mõeldav olnud, kui meie rahvas endale poleks päästnud läbi aastasadade vaba põlve kalli ja püha päranduse: e e s t i m e h e m e e l e, elutungi ja vabadusiha.

Sest kuigi meie rahvas oma nüüdses seisukorras on alles üsna noor iseseisvate haritud rahvaste peres — oma riigina elab ta alles esimest aastakümnet, tema iseteadev tegutsemine on kestnud kõigest paar inimpõlve, ta elamine r a h v a n a (pärispõlvest vabanemise järele) tekkis vähe üle saja aasta eest, — ulatuvad ta olemise ja tegutsemise juured ometi juba aastatuhandetesse, — samasse aega, mil Egiptuses ehitati püramiide, Kaksikjõgedel (Messopotaamias) kirjutati kiilkirju, Indias ja Hiinas astuti edukaid samme kultuuri arendamiseks. Samal ajal on ka m e i e esivanemad, — kes siis ühes kõigi oma nüüdsete hõimrahvaste esiisadega elutsesid s o o m e - u g r i rahvana — enda algkodus (milleks arvatavasti on olnud Uurali mägestiku lääne- ja lõunapoolsed maad), juba endale omandanud kultuuri algastme, — küll palju nõrgemal ja kahvatumal kujul, kui elmainitud soodsamates oludes elutsevad rah-

vad, kuid ikkagi panid nad p ü s i v a l u s e end a edaspidisele arengule. Nendest ammustest aegadest ei kuuluta meile küll mingi kirjalik tõendus, kuid muinas- ja keeleteadus ning osalt ka suusõnal alles püsinud muinasmälestused pakuvad sellest meie rahvasoo noorusajast kaunikesi andmeid.

Nende najal võime arvata, kuidas järgnevate aastatuhandete jooksul soome-ugri rahvasugu, eriti ta kultuurrahvaste naabrusse jõudnud läänepoolsed osad, majandusliselt ja haridusliselt väga suurelt arenesid (esimese tõuke tõuks on soome-ugri hõimud arvatavasti saanud vanaaja kõrgekultuuriselt irani rahvalt). Iga tahes olid soome-ugri rahvaste läänepoolsed hõimud — keda ühtlaselt on hakatud hüüdma s o o m e s u g u rahvasteks, — sel ajal, mil nad ajaloo näitelavale hakkasid ilmuma (umbkaudu eelmise aastatuhande keskel) üldiselt samal järjel kui teine seni varjul seisnud laialdane rahvatõug: slaavisugu. Oma käes oleva maa-ala poolest oli soomesugu veel kaugelt ees, kuna ta asus õige laialdasel maapinnal: Uuralist-Läänereni ning Põhjamereest Volgajõe keskjooksuni, kuna slaavirahvaste maaala oli palju kitsam. Võib oletada, et soome hõimud siis ka rahva arvuga slaavlastest üle käisid. Mõlemad rahvatõud elasid kaua kõrvuti, osalt segi, üldiselt ühtmoodi. Edaspidisel arengul aga sai see asjaolu soome hõimudele saatuslikuks, et nende riikline (poliitiline) arenemine mitte ei suutnud sammu pidada majanduslise ja kultuurilise eduga. Nad ei leidnud kunagi õiget mahti omariikluse loomiseks.

See nõrk külg saigi soome hõimudele saatuslikuks siis, kui nad jõudsid aastatuhande lõpule liginedes (nüüd üle tuhande aasta tagasi) oma arenemiskäigus nagu teelahkmele, kus tuli valida kas olla iseseisvad või mitte. See ajajärk oli ainuke kus nendel o m a mõjukam riik kujuneda oleks võinud, milleks olidki ka idud olemas kolmes kohas: Donaujõe madalikkudel, Põhja-Väina (Dvina) jõgikonnas ja Volgajõe allikatemaadel. Õige iseäralik on nähtus, et neist idudest ainult ü k s suutis saada tugevaks: U n g a r i r i i k keset võõraid ja vaenulikke rahvaid, kuna küll selle riigi rajadeks oli ainult õige väike killuke idapoolsest ugriharust. Kõik muud meie hõimrahvad (arvu poolest vahest sada korda suuremad ungarlastest) ei suutnud oma riiklust rajada. Karjalaste B e r m a riik Valgemere rannamaadel ei suutnud endale üldse omandada õiget riiklikku laadi, vaid lagunes pea.

*) Kirjeldatavate sündmuste kohta on olemas mõned üsna täpsed ajaandmed. Saaremaad võitma mineva saksa sõjaväe teekonna algus 20. jaanuaril, ta jõudmine Muhule 29. jaanuaril, Muhu maalinna võitmine 3. veebruaril. Järgnevate sündmuste aega pole kindlalt mainitud, kuid arvatavasti asenesid need kümnekonna päeva jooksul. Võiks määrata Valjalas tehtud allaandmise lepingu ning sellele järgnevat rahva ristimise aega umbkaudu 13. veebruariks.

Vabadussõja päevilt.

Meie valvetõke Vašina-gora mäel
Liivimäe (Košeljahä)
jaama juures.

Ning Valdai mägestiku maadele rajatud riik, mille juhtivaks jõuks olid esiotsa nähtavasti normaanelased, alamateks algusel suuremalt osalt soome hõimud, võttis varsti muutunud olude tõukel endale koguni teise laadi: temast tekkis slaavluse pesapaik, Vene riik. Need soomesugu rahvad, kes riigi rajamisel kaastegevad olnud, olid selle ettevõttega kurblooliselt endale kaevanud augu. Nad kaotasid uues riigis peagi kõige mõjuvõimu ja tähtsuse; nende osaks jäi ainult maksumaksmine ja sõjatee tallamine riigi kasuks, millest ajajooksul kujunes „lai ja sügav slaavi meri“, ning see neelas endasse peatselt kõik soome suguharud. Riigi rajamaadele jäänud osad (nimelt ka eestlaste esivanemad) taipasid seisukorda ning oskasid end sellest kardetavast sidemest vabastada, neile võõraks jäänud riigist eralduda, kuid eestlaste idapoolsem haru, nüüdsete setukeste esivanemad, said ikkagi ta saagiks. Suurem osa ei suutnud seda enam, vaid vaibusid, kuigi pikkamööda ja järgukaupa, slaavlaste sülle. Sest kolme väga mõjuva abinõuga tegutseti soome hõimude slaavistamiseks: riiklise, majandusliku ja kultuurilise võimuga. Nii sai riik, millest soomesugu võimule kätki loodeti, sellele vastandliselt kalmuks. Suurem osa meie idapoolseid hõimrahvaid on tuhande aasta jooksul täiesti venestatud ning nõnda saanud Vene kõvendajaks, kuid mõned tusedamad neist on suutnud ometi tänani veel oma iseolu, keelt ja rahvust osaltki alal hoida, mille tõttu nad nüüd asjaolude muutusel on lootusrikkalt asunud uuestsündimise teele; hakanud endale looma omakeelset kultuuri ja äratama rahvustunnet, nii et nendelgi veel tulevik ees võib olla (mordvalased, tšeremissid ja sürjäänid).

Neelava slaavi merest väljaspoole jäänud läänepoolsemad soome hõimud, kellest pärastpoole on kujunenud soome ja eesti rahvad,

suutsid veel enda vabas põlves olles rahvusliselt niipalju kõvendada, et kui nad hiljemini küll ka võõra — germaani — võimu ja selle rõhu alla sattusid, enam ei hääbunud, vaid enda iseolu alal hoides vapralt vastu pidasid, ning ka siis, kui nemadki viimastel aastasadadel slaavluse sülle tõmmati, selles mitte ei lämbunud. Kuid suuri kaotusi on kandnud ka nemad. Muist soome idapoolseid — Karjala — hõimu osi sattusid kõva venestusvoolu alusteks ning meie rahvasoo kõige lõunapoolsemad osad, üsna võõraste vahele küllatud kurelased ja liivlased on viimaste poolaastatuhande jooksul ümberrahvustatud — esimesed täiesti, teistest on alles püsinud ainult vähesed riismed; nad pole küll venestunud, nagu enamasti muud soome hõimud, vaid lätistunud.

Arusaadav, et arvuliselt nii väikesed rahvad, kui seda olid liivlased ja kurelased (seda väiksust tõendab hästi mõlema rahva maaala väike ulatavus) oma asukoha tõttu mere ääres pikaks ajaks elujõulised polnud. Tillukesed rahvad suudavad püsida üksi mägestikkudes või muidu eraldatuina. Kuid kaugelt loomulikum kui nende lätistumine, oleks ometi pidanud olema eestistumine, ühtesulamine eestlastega. Ning selleks olidki olud käesoleva aastatuhande algul kaunis soodsad. Kuidas seisukord varemini olnud, ei saa kindlalt kujutada, kuid läänepoolsete maavõitjate siiailmumisel on nad oma tegutsemise kirjeldusel muu seas andnud ka kaunis täpsed teated 1200 aasta ümber siin maal elavate rahvaste asukohtadest. Nende andmete najal on võidud valmistada arvatavasti kaunis tõepärane kaart: Läänemere maad 13. aastasajal*). See näitab õieti huvitavat lugu. Kõigest pärastpoole „Balti-

*) Eestikeelsena ilmunud H. Prantsu raamatu juures „Eesti vanem ajalugu“, eraldi väljaandena suuremal kujul Sõjaväe Topograafia osakonna kirjastusel.

maaks“ nimetatud maaalast, mis ulatus Narva jõe suust piki Soome- ja Riialahe ning Läänemere rannamaid „Kura neemeni“ (mis nüüd kuulub Preisimaale), oli terve põhisem osa, üle poole kogu alast üksi eestlaste käes. Nende maa ulatus küll suuri kääre ja kõverikke tehes Soomelahe ja mere randa mööda, ligi 1000 klm. pikkuselt Narva jõesuust Salatsi jõesuu ligidusse maa poole Peipsini ja selle lõunaotsast tükk maad idasse. Ta oli suurem kui praegune Eesti territoorium, sest nagu paljudest andmetest otsustada võib, käis siis eestlaste lõunapiir samas joones, kui see nüüdki veel on idapool (Hargla kihelkonnas ja Valga juures) ka mereni välja, nii nüüdse Heinaste kohani. See Valga ja Heinaste vaheline maaosa, kus nüüd lätlased elavad, oli siis eestlaste käes. (Muutus on pärastiste sõjalaastamiste tagajärg).

Teist lõunapoolsemat poolikut täitsid siis kokku viis rahvast; läänepool mererannas liivlased ja kurelased, idapool sisemaal lätlased, semgallid ja selonid, omavahel kaunis ligisugulased. Lätlaste asukohaks oli siis ainult pärastise Liivi kubermangu ida-osa liivlaste maast venelasteni, nii siis kaugelt kitsam kui nüüdne Läti, sest pärastpoole laienes „Latvija“ väga rohkelt asjaolu tõttu, et teised mainitud rahvad aja-jooksul lätistustid. Semgallide ja selonite juures oli see nähtus kõigiti loomulik, aga et Läti omandas ka liivlased ja kurelased — on üks paljudest ajaloo eksisammudest. Nii kurelased kui liivlased olid ju õieti samast hõimust kui eestlased, erinesid nendest peaausjalikult ainult maaliselt, kuna nad asusid kaugemale lõunapoole kui sugulased. Liivlaste kohta on see hõimlus päevaselge: nad on õieti haru lõuna-eestlastest. Veel praegugi on liivi keel õieti sarnasti vanasti liivlaste naabruses elanud ugallaste (Ugandi-maa rahva) keelega. Varemajal ajal seisid need keeled igatahes veel

ligemal kui nüüd. Kurelaste keele kohta ei saa kahjuks midagi kindlat otsustada, kuna sellest mingit mälestust alles pole jäänud peale mõningate isiku- ja kohanimede. Aga needki annavad küllalt andmeid seks, et kadunud kurelasi tunnustada eestlaste hõimuks. Väga tõenäilikult olid nad põhja-eestlaste jatkuks lõuna poole niisamuti kui liivlased lõuna-eestlastele. „Kuresaare“ nimigi laseb oletada, et kurelased muudest hõimlastest eraldudes läksid enne sinna saarele (nüüdne Saaremaa) ning nihkusid siis Sõrvemaalt üle väina maale, millele andsid hiljem oma nime (Riialahest Kureneemeni ulatav maa-ala).

Selle vaate kohaselt oleks saarlasedki õieti kurelaste tõugu, ning kuna nemad on ajajooksul saanud eestlasteks, oleks nii võinud lugu olla ka kõigi kurelastega. Nagu mainitud, oligi selleks kord tee avanemas.

Kurblooline murrang Eesti arenemiskäigus 13. aastasaja algul.

Eespool kuulsime, kuis suurele soome hõimule sai saatusliseks asjaolu, et ta end ei osanud õigel ajal riikliselt koondada ja luua endale poliitilist võimu. Sama lugu kordus hiljem veelgi kurbloolisemalt ta omal ajal түsedama osa — eestlaste juures. Sest kõigist ajaloolistest andmetest, mis saadaval on käesoleva aastatuhande algusest, võime õige kindlasti otsustada, et selajal olid kõigist veel alles olevatest soome hõimudest eestlased kõige enam arenenud nii majandusliselt kui ka kultuuriliselt. See nähtus tuleb seletada asjaoluga, et eestlased asusid maaalal, mis andis eduks, nimelt kultuuriliseks kosumiseks soodsamad tingimused. Nad asusid mere ääres, elades tihedas läbikäimises kultuuris kaugemale jõudnud skandinaavlastega, nendega kokku puutudes nii rahu- kui vaenuteel, ning omandasid selletõttu nendelt õige rohkelt kultuuriandmeid.

Vabadussõja päevilt.

Meie sanitar-rong.

Haavatud Orava lahingust.

Ka olid neil parema maapinna ja lahkema ilmastiku tõttu soodsamad eduvõimalused kui lahetagustel suguvendadel Kaljuvallas. Eestis elas rahvast palju tihedamalt kui seal, mis hõlbustas omavahelist läbikäimist ja tarbekorral ühistegevust, — üldiselt edu ja arenemist.

Nende asjaolude mõjul oli meie rahvas kõnesoleval ajajärgul oma arenemiskäigus omandanud võrdlemisi hea järje. Ta seisis oma naabrirahvastega umbkaudselt ühel astmel, läänepoolsetest küll tücati taga, kuid ida- ja põhjapoolsetest mõndapidi ees olles, nii et tema kultuuriseisu võiks võrrelda vast nende germaani rahvastega, kes keskaja algul Rooma riigi pinnale uued riigid rajasid ja ajaloos tähtsateks teguriteks tõusid. Seda tunnistab paljude muude andmete kõrval eriti asjaolu, et Eestis leidis hulk suuri ja ilusaid külasid, millest võõrad kiites kõnelevad, siin olid ka suured hobuste ja veiste karjad ning rohkelt muudki vara. Senisel moel omapäraselt arenedes näis temal ilus ja lootusrikas tulevik ees seisvat. Sest nagu mainitud, oli olemas võimalus, et eestlastega liituvad ta lõunapoolsed hõimrahvad, ning siis oleks siin tekkinud õige võimuks rahvas, kes oleks omandanud valitseva seisukoha Läänemere idarannikul.

Kuid kahjuks oli kirjeldatud Eesti arenemiskäigus olemas kurjakuulutav varjukülg — jõuetus ja nõrkus. Eesti esirahvas (siis hüüdis ta ise end maarahvaks) oli kaunilt edenenud ühiseluliselt, aineliselt ning vaimliselt, omakohast ka sõjaliselt, sest ta suutis end vapralt kaitsta nii ida- kui läänepoolsete pääletungijate vastu, kuid kõige selle juures oli maha jäänud ta riiklik arenemine, poliitiline koondumine, mis on igale rahvale iseseisvuse alleshoidmiseks tingimata tarvilik. Eestlased polnud 13. aastasaja alguni veel suutnud jõuda kindlale riiklisele ühtlusele, õigele omariiklusele, vaid viibisid alles hõimluse-ajajärgus, seistes kihelkondade kaupa jaotatult oma „vanemate“ valitsuse all, kelle võim oli nähtavasti õige piiratud; sellejuures oli üldrahvusline ühtlusside koguni lõtv. Omajagu oli seda küll juba olemas: käidi ühistele nõupidamistele „majades“, vahel ka seltsis sõjateel, kuid see sündis ikkagi ainult ajutiselt ja juhusliselt.

Kuna nii Eesti oma juureski ei suutnud luua kindlat ja ühist riiklist võimu, polnud mõeldavgi liivi ja kura suugarude ühteliitumine temaga. Vast oleks see võinud sündida edaspidi, kui Eestile oleks võimaldunud vähegi pikem arenemisaeg, sest kirjeldataval ajal oli tõepoolest eestlaste juures omariikluse aade juba ärkamas, püües selle poole tärkamas. Eriti Eesti võimuka vanema Lembitu isikus ilmub juba kaunikeselt mingi ühise valitseja — kuninga — idu. Osava väejuhina ta oskas oma sihtide taotlemiseks kasutada isegi vene

vürste. Kuid õnnetus seisis selles, et mainitud arenemisjärk tol ajal juba hiljaks oli jäänud ning enam ei suutnud eemale hoida rahva vabaoleku kaotust.

Sest otse siis 12. ja 13. aastasaja pöördel tuli meie rahvale saatuslik vägivaldne murrang, mis terve ta senise edukäigu ära lämmatas, teda saavutatud seisukohast kaugele tagasi paiskas ja pikaks ajaks põdema pani.

See murrang oli omakohast küll üldajaloo arengu ajalooline paratamatus. Sest esimese aastatuhande jooksul Lääne- ja Kesk-Euroopas võimukaks saanud läänemaaline üldkultuur, mis oli päritud antiikilmast, kuid kristlusega nagu paari heitnud, otsis aastatuhande pöördel omale võimukat uut laienemisala põhjasse ja idasse, sealseid rahvaid enda voolusse tõmmates. Muidugi ei võinud see nähtus mööduda ka meie maast, kuna ta siia küll jõudis mõni aastasada hiljem kui ligematesse Skandinaavia maadesse ning Läänemere ja Donaujõe vahelisele pinnale. Selle vägeva voolu ees, mis avaldus peale muu ka tugevas sõjalisel kultuuris — kõrgemas sõjakunstis, paremas relvastuses, eriti raudriides, — pidid muidugi rahvad, kelle peale ta rõhus, kas painduma, tema laadi ka endale omandama, või vastu seistes murduma.

Esimese, parema saatuse osaliseks said Skandinaavia ja germaani rahvad, samuti Veikseli jõgikonnas ja Sudeti mägismaaladel elavad lääne-slaavi rahvad (Poolas ja Böömis); sama teed käis ka nende idapoolne naaber Dnjepri jõgikonnas (Vene riik), kes küll kõnesoleva voolu omandas teisalt (Kreekast). Soomesugu rahvastest läks ainult ungarlastel korda rahulisel teel ja enda algatusel liituda läänemaalise kultuuri voolusse ning omandada selle paremusi, sellega endale rajades kodusel kõrgema kultuuri. Sest Ungaris oli omariiklus aastatuhande pöördel juba kõvenenud nõndapalju, et tark kuningas Stefan ajanõudeid osavalt tundes oma rahva ristiusule võis viia ja sellega ühtlasi paavstilt kuninga krooni vastu võtta. Läänemereäärsete soome hõimude saatuse kujunes aga täitsa teisiti. Kõnesoleva vooluga kokku põrgates polnud nad veel arenenud niikaugele, et ungarlaste eeskujul omapäraselt ja rahulisel teel sellesse liituda, ning sattusid nõnda ta võimu alla (idapoolsete hõimude saatuse oli siis juba otsustatud — nad seisis slaaviluse süles). Sellest raskest saatusest oleks neid, eriti kõige tüsedamat osa — eestlasi, võinud päästa embkumb: kas oleks nende areng olnud hästi jõudsam, nii et möödapääsmata murrangu ajaks juba oleks küpsem oldud selle vastuvõtmiseks, või oleks selle tulek veel viibinud seniks, kui tähendatud küpsusajajärk oleks saavutatud,

millele, nagu eelpool kuulsime, Eesti juba õige ligi seisis. Aga karmi saatuse sunnil läksid mööda need mõlemad võimalused ja Eestit tabas murrang kõige halvemal ajal, mil, piltlikult öeldes, Eesti omariiklus viibis alles saamise ajajärgus.

Aga kõnesolev eestluse kurbloolus küünib veelgi kaugemale, kui seni vaadeldud. Eestile oli osaks antud enda kibeduse karikat juba põhjani, sest isegi veel siis, kui vaenlane seisis juba ta õue all, Väinajõe maadel, oleks temale veel võinud pääsetee avaneda, kui saksa võimu paisumiskäik siin maal oleks omandanud endale teise suuna, mis talle olekski loomulik olnud: mitte põhja, vaid lõunasse. Ei ole küll olemas kindlaid andmeid ja selgeid tõendusmeid meie maa võitmiskäiku juhtiva „sõjapiiskopi“ Alberti kavatsuste kohta ta tegutsemisel, kuid kõiki asjaolusid, mis tema tegevusega ühenduses olid, kaaludes ja arvesse võttes võib tulla tõenäolisele otsusele, et liivlaste allaheitmise järele (a. 1206) Albert enda võimu laiendamist kavatses ette võtta lõunasse — leedulaste maale, mis oli saagiks meelitavam kui põhiseem Eesti ala. Selleks ettevõtteks uute jõudude nõutamiseks läks ta (1207 a.) Saksa maale. Tema äraoleku aega aga kasutas Albertilt oma abiliseks rajatud, kuid kohe iseisiseks kippuv Mõõgavendade ordu ettevõtteks sõjakäigule asuda omakäe peal ja enda huvides Eestisse, milleks õige suurelt kaasa veel mõjus parajasti Saksa mõjukonda liitunud lätlaste põline vaen ja kättemaksu-ihha eestlaste vastu. Nii siis mindi a. 1208, koguni otsitud põhjustel, Ugandisse sõjakäigule ning avati sellega pikaline ja suur Eesti sõda. Kuigi Albert tagasi pöörates nende sündmuste kohta nukker oli, ei saanud ta asjakäiku enam peatada, vaid muutunud olude tõttu pööras temagi end täielikult eestlaste äravõitmisele, leedulasi kõrvale jättes.

Eestlaste allaheitmisega ja selle järgi siis olude korraldamisega kulus aega ligi 30 aastat. Kui saksa võim põhjas tehtud töö järele end uuesti pööras lõunasse Leedu vastu, oli seal juba olukord üsna muutunud, temale tugev tõke ette tehtud. Leedulased olid, saksluse hädaohtu õieti hinnates, end vaheajal riikliselt koondanud, vastastelt ka nende paremaid sõdimisviise omandanud ning võisid koguni teistmoodi vastu astuda kui varem. Saule lahingus (22. sept. 1236) hävitati ordu vägi ning ristisõjalased pea täiesti ära, isegi ordu-meister ja muud väeülemad langesid leedulaste nuiade all. Seks korraks oli saksa võim tehtud kahjutuks. Kui ta veerandsada aastat hiljem uuesti kõvendatult ilmus, kordus Durbeni lahingus (13. juulil 1260) otse sama lugu kui Saules. Sest nüüd oli ka Leedu olude sunnil

mõjukalt arenenud: vapper vanem Mindaugas oli osanud kogu rahva koondada enda käsu alla, ühtlasi osavalt tarvitades diplomaatilisi võtteid, silmakirjaks sakslusega sõbrutsedes, kuna ta a. 1253 ristimise vastu võttis ja meeleheaks paavstilt kuningakrooni sai, selle järgi aga end jälle mõõgale toetas. Durbeni lahingu järele oli Leedu iseseisvus kindlustatud ning 150 aastat hiljem võis ta isegi ühes Poolaga Saksa rüütliordul selgroo murda Tannenbergi lahingus 1410 a.

Kirjeldatud sündmustest võime küll õigusega järeldada, et kui saksluse (ja kristluse) paisumishoog, mis seisis 1208 a. ümber nagu teelahkmel, oleks võtnud teise pöörde kui, ta võttis, siis Eesti ja Leedu osad oleks olnud täiesti ümber vahetatud. Sel puhul oleks käinud Eesti seda teed, mida teistsugustel asjaoludel võis käia Leedu: tema oleks võinud end sel ajal, mil vaenlane lõunas tegutses, koondada ja kosuda, ning selle tõttu omandanud niisuguse seisukoha, kui see võimaldus Leedul, sest enda riiklises arengus seisis Eesti siis Leedust ees. Eestlastele nii õnnetu „Paala lahing“ (1217 a.) oleks võinud võtta sel puhul sarnase kuju kui otse 19 aastat hiljem Saules sündis, ning Leedu omariikluse rajaja Mindaugase aset oleks täitnud auga Eestis agar Lembit. Kui teisiti oleks siis kujunenud kogu Eesti arenemiskäik!

Asjaoludel, nagu need olid kujunenud Eesti vabadusvõitluse algul ja kujunesid selle kestvusel, ei võinud sõja tagajärg, hoolimata eestlaste suuremast vaprustest, tulla teine, kui ta tuli: eestlaste täielik allajäämine. Sest nad olid ju otse ümbritsetud vaenlastest: lõunast kippus kallale tugev saksa võim raudriides rüütlitega ja suurte ristisõjalaste hulka-dega, nendega ühinevad läti ja liivi abiväed. Pärast tulid põhjast peale taanlased, läänest kord rootslased, idast segasid sõjasse end venelased, — algusel üsna Eestile vaenlasena, pärast küll nimepidi liitlastena, kuid ikka tegutsedes ainult enda huvides, nii et nendest tuli eestlastele enam tüli kui tulu. Kui veel arvesse võtta, et eestlaste sõdimisviis ja relvad olid palju nõrgemad vaenlaste omadest, tuleb õieti imestada mitte eestlaste kaotust, vaid palju enam nende vaprust ja visadust vastupanekus, milletõttu vaenlastel isegi väga suure ülevõimu juures ligi paarkümmend aastat aega kulus, enne kui eestlastest jagu saadi. Eesti kaotas küll sõja, kuid kaotas auga.

Murrangu lõpuetendus Saaremaal veebruaril 1227.

Eesti muistset vabadusvõitluse käiku jälgides tundub võõrastavana see nähtus, et üks eestlaste suurem ja tublim suguharu, südikad Saaremaa elanikud sellest osa võtsid õige

vähearvuliselt ja loiult. Saarlased olid mere varjus ja oma laevastiku tõttu vaenlaste eest palju paremini kaitstud kui mandri eestlased. („Saarlaste jõud seisab laevades“ tähendatakse tabavalt ühes ajaraamatus). Sel põhjusel ei usaldanud sakslased saarlasi esiotsa puutuda, kuigi nende tee Väinajõe äärde käis otse Saaremaast mööda, sest sakslastel puudus siis vastav sõjalaevastik, millega oleks võidud saarlaste vastu astuda. Nad kannatasid vagusi ära, kui saarlased korra (1203 a.) merel neile tüli tegid ning oleks näinud heameelega, kui saarlased oleks püsinud Eesti sõjas erapooletutena. Seda muidugi saarlased ei teinud, vaid astusid mitmel korral koos teiste eestlastega sakslaste vastu sõtta — esiti 1211 aastal Koivajõe kallastel. Kui seal aga rängasti lüüa said (kaotasid kogu oma laevastiku — 300 laeva), jahtus nende sõjainn hulgaks ajaks. Pärast tegutsesid küll veel mitmel korral, aga ikkagi ainult ajuti ja juhusliselt, ilma sihikindluseta. Pidasid silmas peaasjalikult ainult mereranda, kus käisid vahel sõdimas: kord Väinajõe suus, teisel puhul Salatsijõe kaldal, mõnel korral Läänemaal (kus ajasid rootslased Lihulast välja) ning kahel korral piirasid ka Tallinat. Kuid kusagil polnud neil püsivust ettevõttes. Mis sisemaal sündis, sellest ei hoolitud suuremat. Saarlased jäid eemale otsustavast Paala lahingust, ei aidanud eestlasi ka nende viimasel sõjakäigul Ümera-jõe ääres (1223 a.), ei Viljandi ega Tartu kaitsmisel (1224 a.).

Selle kurva nähtuse üheks põhjuseks võis küll olla asjaolu, et saarlased tundsid end olevat teist algupära kui mandri eestlased (nagu eelpool tähendatud, olid nad enam kurelase tõust), mida tõendavad ka saksa ajaraamatud, kus eestlaste (estones) kõrval nimetatakse tihti saarlasi erirahvusena „osilianes“ (nimetus tuleb „Oesel“ sõnast, millega skandinaavlastel hüüdsid meie Saaremaad; sõna tähendus on tume. See nimetus on püsinud tänini uudes keeltes ja läinud vene keeldegi „Esel“ kujul). Kuid ikkagi jääb saarlaste loidus eestlaste aitamisel seletamatuks, sest neil pidi ometi selge olema, et kui mandri eestlased võõra võimu alla langevad, siis ka nemadki sellest ei pääse. Õieti selgelt ilmus see hädaoht juba 1216 aasta talvel, mil saksa sõjavägi Läänemaal tegutses ning sel puhul juba üle jää Saaremaal ära käis, kuigi seekord ainult saaki saamas. Kui saarlased oma „maleva“ kokku hüüdsid, mindi kiirelt tagasi.

Juba see asjaolu oleks pidanud saarlastele näitama, et nad ka merest ümbritsetuna vaenlase eest ei või julged olla: talvel mere kinnikülmamisel on tee nende juurde ikkagi lahti. Aga seda õpetust ei pandud tähele, vaid arvati end oma laevastiku kaitsel ja enda maa eraldatud olekus küllalt julged olevat. Arvati, et sakslasi, kuigi nad maale tulevad, sama ruttu

saab välja tõrjuda, kui see nendel oli õnnestunud kahel korral taanlastega (1206 ja 1222 a.). Kuid unustati ära, et taanlased tulid kaugelt mere tagant, sakslased asusid aga üsna ligidal, kitsa väina taga.

Ikkagi arvati paremaks sakslastega ka mandri allaheitmise järele head vahekorda luua ning sobitati seks 1225 a. Riias ka midagi lepingutaolist, töötades vastastikku rahupidamist. Sel puhul ei mõelnudki ka sõdimisest väsinud sakslased veel Saaremaa võitmise peale.

Aga asjaolude käik kutsus selle ometi peagi esile, sest saarlased — „uhked paganad“, nagu naabrid neid hüüdsid, — olid ammust saadik harjunud mere taga Rootsis ja Taanis „saagisõdadel“ käima ning jatkasid seda tegevust ka siis veel, kui nende oma külje all juba vaenlane varitses — 1226 a. Sellega pahasid nad aga rängalt ära paavsti voliniku (legati) piiskopp Vilhelmi, kes siis meie maal valitsuse asju korraldamas käis, ning see kutsus enda koduteel jutlustes Ojamaal saarlaste vastu ristisõjale, mille mõjul sealt peagi sakslaste salgad Riiga ruttasid, et sealsete sakslastega ühes saarlasi sundima minna.

On arusaadav, et piiskopp Albert, kes muidu saarlaste allaheitmisega vast veel viivitanud oleks, mainitud juhust kasutas, et seda otsekohe teostama hakata. Kuid laevastiku puudusel ei saadud minna sõjateele suvel, vaid oodati ära talve tulekut, mil külm üle mere minekuks kindla tee avab. Järgneval talvel juhtuski tulema õieti kõva külm, mis võimaldas suuremalgi sõjaväel oma raske varustusega jääle minna.

20. jaanuaril 1227 käsutas Albert kõik oma võimualused rahvad sõjakäiguks mereranda, pärastise Pärnu kohale. Selles olid eesotsas siitmaa sakslased, eriti riialased, raudriides orduvägi, Ojamaa ja teised ristisõjalased, allaheidetud rahvaste liivlaste ja lätlaste ning ka mandri eestlaste abiväed, — kokku üle 20.000 mehe, mis oli kõnesoleva aja kohta haruldane suur sõjavägi. Etteotsa astus Albert ise ühes ordumeistriga täies sõjavarustuses. Igasuguste sõjamasinatega mindi Pärnu jõesuust Saaremaa poole teele merejää mööda, otsimata kitsamat merekohta Virtsu kohalt. Suure varustusega oli aga edasiliikumine pikaldane, nii et kulus ära 9 päeva, enne kui jõuti Muhumaale, kus siis kohe algas mõõgatoõ.

Saksa sõjaväe määratu ülevõimu juures — see oli juba arvuliseltki suurem kui kogu Saaremaal elav meestekogu, kuigi siis vast Saares elas rohkem rahvast kui praegu, — rääkimata ta raudriietest ja tugevat st sõjaabinõudest, oli sõja tagajärg juba ette kindel. Arusaadav, et see tunne kohe valdas muhulasi, kui kohutav vaenuvägi nende maale ilmus. Nad olid kähku end kogunud oma tugevasse maalinna varjule

ning sinna viinud ka oma parema varanduse. Vaenlaste sinnajõudmisel katsuti esiti võidelda, nähes aga nende otsatut hulka, arvati õigeaks allaheitmist pakkuda. Selleks peetigi läbirääkimisi, mis aga äpardusid. Saksa preestri kirjutatud ajaraamatus, mis kõnesolevaid sündmusi muidu kujutab õige täpselt, kõneldakse läbirääkimistest muhulastega aga koguni puudulikult ja nähtavasti erapoolikult, nii et see asjalugu jääb tumedaks. (Muuseas öeldakse kirjelduses, et muhulased andnud sakslastele „valeteateid“; kuidas aga — see jäetakse ütlemata.) Arvatavasti ei usaldanud saksa väejuhid linna kaitseväge allaandmise ja rahupidamise tütusi. Vahest mõjus kaasa ka saksa sõjalaste võitlustung, mida nad ihaldasid muhulaste kallal jahutada. Nähtavasti tehti siis muhulastele nii rasked tingimused, et nad nendega nõus ei olnud, lootes oma linna tugevuse peale. Asuti siis seda võitma väevõimuga. Aga see oli tükk rasket tööd, sest nagu ikka, panid eestlased ka siin vastu väga mehiselt ja vapralt. Sakslastele tegi takistust peale muu ka asjalugu, et kõva külmaga linnamäe valliküljed jäätanud olid, nii et kuidagi üles ronida ei saadud.

Kuid vapramagi vastupaneku tegi tühjaks piirajate ülevõim ning täiuslikum sõjakunst paremate abinõudega.

Nendeks olid kõigepealt võimsad kiviheitmasinad (peterellid), mis suutsid virutada vastaste pihta suuri kivimürakaid, siis kõrged ja mitmekordsed tornid, mis ratastel nihutati linna valli ette, kus siis sõdurid alumistelt kordadelt vallialust õonestasid, pealmistelt kordadelt vastaste pihta odasid heitsid. Siis veel „siilid“, tugevad palgid, täis teravaid puuhambaid, mida vastastele kaela pilluti, ja „pörsad“, mis võimaldasid vallialuseid õonestada. Vastupanek oli visa, sest muhulastelgi olid juba tarvitusel vaenlaste käest õpitud sõdimisabinõud, nii kiviheitmasinad kui ka „siilid“. Neli päeva võideldi vahetult, vihasealt, kuid ei saadud linnast jagu. Siis tehti (2. veebruaril) sõdimises peatus, et pühitseda „neitsi Maarja puhastuspäeva“ ning ette valmistuda viimaseks rünnakuks, millele asutigi kohe järgneval päeval (3. veebr.). Nüüd muutus seisukord linna kaitsjatele tõsiseks. Mainitud saksa ajaraamat kirjeldab seda värvikalt järgnevalt:

„Juba hommiku vara algas kibe võitlus, sest pealetungijad kiskusid suure tugeva raudkonksuga laiali kindluse seinast suuremaid toetuspalke, seda nõnda lõhkudes, nii et osa kindlustusest kokku „varises“. Ja siis tuli üldine tormijooks, millejuures mõlemalt poolt langes mehi hulgana, sest tormijooksjaid ajasid vihased vaenlased vaprast tagasi, nii et paljud haavati, teised surma said. Siiski tungisid nad viimati kindluse kõrgemale tipule,

suure vaevaga vastaseid tagasi tõrjudes. Aga ülesronimine oli väga raske ja hädaohtlik, kuna mägi oli kõrge ja kivimüür mäeharjal jääst sile nagu klaas, nii et kuhugile jalga toetada ei võinud. Aga mõned said üles redelit mööda, teised köitpidi, ja tungisid siis kõigest jõust vaenlasele kallale“.

Selle järele täitis pealetungijate suur hulk kogu linna ning vastupanek pidi raugema. Suurem osa linnarahvast surmati, ülejäänud vangistati. Põgeneda ei saanud keegi, sest kuna sakslased linnas tegid mõõgatööd, seisid väljas ümberringi vahtidena liivlased ja lätlased ega lasknud kedagi läbi (eestlasi ei usaldatud vahtideks panna). Viimaks toodi linnast välja rohke saak, nimelt suured hobuste- ja loomakarjad ning siis pisteti linn põlema.

Nii langes varemetsesse tugev Muhu maalinn, mille varemiski on veel nii võimsad, et nad vastu pidanud meieajani; alles mõne kümne aasta eest Väikese-väina silla ehitamisel (mille ligiduses maalinn asub) veeti sealt palju kiva ära, samuti võeti vallidelt mulda põldudele, kuid ikkagi on siin nüüd „Linnuseks“ hüütud kohal veelgi tüsedad tundemärgid tõendamas vana eesti maalinna vägevust.

Muhu sündmustega oligi sakslaste sõjakäik õieti oma sihi saavutanud, sest kui sealt edasi mindi Saaremaale, valdas sealset rahvast üldine meelegeitmine ega lasknud vastupaneku peale enam õieti mõeldagi, olgugi et saarlastel kaitseks oli seitse maalinna, milledest kõigesuurem ja tugevam oli Valjala, mille jäänused on veelgi tüsedamad kui Muhus ja mis äratavad otse aukartust saarlaste tublide esivanemate vastu, kes sarnase tööga valmis saanud. (Valjala maalinna ase on nüüdse Valjala kiriku ligidal — umbes 1 klm eemal.) Selle peale tõttas siis kõigepealt saksa sõjavägi, „lõi leeri ta ees ja seadis oma relvad korda, nimelt peterellid ja õige suure teise masina, peale nende koguti palju suuri mändi ja kuuski torni ehitamiseks kindluse valli vastu. Aga liivlased, lätlased ja eestlased käisid sakslaste selt sis läbi kõik maakonnad, töid saagiks hobuseid ja kariloomi ning muud vara, ka palju vilja, ja panid põlema kõik külad. Siis hakkas Valjala rahval suur hirm kivide pildumise ja noolte laskmise ees ning nähes neid vägevaid riistu, mida ehitati linna võitmiseks, hakkasid nad kartma ja palusid rahu, ära ehmunud nende pärast, kes Muhul surmatud. Siis alandasid nemad oma meele, kõnelesid rahusõnu ja palusid endale osaks ristimise armu“ (millega muidugi oli ühendatud võõra võimu alla andmine).

Seda said nad siis ka, kui olid andnud käemeesteks „kõige ausamad saarlaste pojad“. Tagajärjeks oli suur saarlaste ristimine, millega piiskopp ise algust tegi. Ajaraamat kiitleb, et saarlased nüüd otsekohe ristimisele tungi-

nud ja sellega kiirustanud nii, et mitu päeva läbi kuus preestrit selles tegevuses olnud.

Valjala sündmuste järele andis ka mujal kogu Saaremaa rahvas end alla ja kuus maalinna jäeti võitjate kätte, ära tundes, et ülejõulisele vaenlasele vastupanek üsna lootusetu oleks ja ainult suuremat hävitust kaasa tooks. Tõrkumata võeti vastu igalpool ka sakslaste valitsus ja sellega ühes käiv ristimine ning anti allaheitmise kindlustuseks käemehed, mõeldes et mida rutem vaenule ots tuleb, seda parem. Kuna mujal eesti maakondi tuli alla heita suure vaevaga, aegamööda ja mitukorda, sündis Saaremaa äravõtmine lühikese ajaga, vast paari nädala jooksul ja võrdlemisi hõlpsasti. Olgu siin mainitud seegi nähtus, et 690 a. hiljem (1917) sakslased vallutasid Saaremaa ka kergelt ja ruttu — küll koguni teistes oludes.

Vana on möödunud, kõik uueks saanud.

Kõige kurblooluse ja kibeda kahetsuse juures, mida tunneme kõnesoleva raske murrangu kohta, on meile ometi mõjuvaks lohutuseks teadmine, et eesti vabadusvõitlus oli meie rahvale ikkagi tähtsaks ja mõjuvaks kuulsuse ajaks. See südidus ja mehisus, millega ta oma iseseisvust kaua kaitses isegi ülivägeva vaenlase

vastu, on rajanud temale ajalooos kestva ausamba. Ühtlasi andis see tublidus pandi seks, et temal on isegi alla jäädes ees omapärane tulevik, milline lootus aastasadu otsa meie rahva hingesse püsima jäi ka kõige kurvematel oludes, mida tal 700 aasta jooksul kanda tuli.

Ning kaasaegsele rahvapõlvele on osaks antud selle ilusa lootuse teostamist näha rutemini ja täiuslikumalt kui seda iganes oodata oleks võidud. Seitsmesaja aasta eest maha maetud Eesti iseseisvus on nüüd uuesti elustatud — hoopis paremal ja kaugelt kõrgemal kujul kui oli endine, sest ajaloojumalus, kes varemini olnud meie rahva saatuse vastu kuri ja karm temale nagu selga pöörates, on nüüd kui tasuks endiste kannatuste eest meile näidanud oma lahkete palet, võimaldades meil saavutada iseseisvuse. See olgu meile leinalepituseks endisaja kurblooliste sündmuste kohta, millest kuulsime. See kõik lubab meid leppida kogu endiste õnnetustega ning sammuda julgesti lootusrikka tuleviku poole kindlas usu, et uut Eesti vabadust enam ei orjasta ükski välisvaenlane. Selle eest hoolitseb vaba Eesti rahvas, esireas ta vapper kaitseväge!

Kaitseväge laadimisõppused raudteel.

I. Kasak.

Massilistel kaitseväge vedudel väeosade laadimise teostamine on tarvilik väejuhatuse plaanides ette nähtud ajal. Sarnastel vedudel liiguvad raudteel paljud rongid suurte väeosadega ning igasuguse sõjamoona ja varustusega, misjuures tihti on tarvilik raudtee läbilaskevõime maksimaalne kasutamine. Mõne rongi hiljaksjäämine saatejaamas või teel kutsuks raudtee kasutamisel tingimata esile korratused teiste rongide sõidus, seega suuresti segades vedude plaanikindlat läbiviimist. Pealegi tihti on raudteejaamad, kus toimetatakse massilisi kaitseväge laadimisi, väheste teede ja laadimiskohtadega, mille tõttu on nõuetav, et rongid vähem aega laadimisel viibiksid; samuti on seesugustel vedudel tarvidus suure arvu vagunite ja vedurite järele, mille tõttu tehakse kõik, et viimaseid kaitseväge käest sihtjaamas kiiresti kätte saada. Kõigi nende asjaoludega on väejuhatuse arvestanud veoplaanide kokkuseadmisel, on ainult tarvilik, et mõlemad ametkonnad — raudtee ja kaitseväge — kõik käepärasest olevad abinõud tarvitusele võtaksid, et massilistel vedudel laadimisi õigeaegselt lõpetada, rongisid raudtee sõiduplaani kohaselt sihtjaama saata ja seal tarvitusel olev veerev koosseade vabas-

tada. Nende nõuete mittetäitmine segab väejuhatuse kavatsusi ja raskendab vedude läbiviimist raudteel. Kõikide riikide kaitseväge vedude eeskirjad nõuavad sõjaväelt massilistel vedudel laadimise toimetamist antud tähtajal. Vene praegune vedude eeskiri näeb ette isegi väeosade, ešelooni- või komando-ülemate vastutusele võtmist kuni kohtu alla andmiseni laadimise mitteõigeaegse lõpetamise eest.

Et massilistel vedudel on tarvilik jaamas hulk ronge laadida, antakse väeosale selle teostamiseks võrdlemisi lühikene tähtaeg. Nii määrab Vene praegune sõjaväevedude eeskiri (Положение о перевозке войск по железным дорогам и водю, § 199) sõjaväerongide laadimiseks järgmised tähtajad:

1) Laadimiseks kõrgelt jaama platvormilt (sadamas): jala- ja ratsaväele — $\frac{1}{2}$ tundi, kerge-kahurväele — $\frac{3}{4}$ tundi ja raske-kahurväele, pontoon-osadele jne. — 1 tund.

2) Laadimiseks maa pealt sellekohaste laadimissildade abil (reidil): jala- ja ratsaväele — $\frac{3}{4}$ tundi, kerge-kahurväele — 1 tund ja raske-kahurväele jne. — $1\frac{1}{2}$ tundi.

Prantsuse ja Belgia eeskirjad annavad väeosadele laadimiseks pikemad tähtajad. Nii Prant-

suse transpordi-eeskiri („Règles militaires relatives l'exécution des transports“, art. 13) määrab sõjaväe-rongi laadimiseks järgmised tähtajad: jala- ja ratsaväele — $1\frac{1}{2}$ tundi, kergekahurväele — $2-2\frac{1}{2}$ tundi ja raske-kahurväele — 3 tundi ning sõjaväe laadimissildade abil — isegi $3\frac{1}{2}$ tundi. Prantsuse sõjaväerongid olid Ilmasõjas kaht tüüpi, ühed rohkem jalaväe, teised hobustega väeosade veoks, mõlemad 45 vagunilises koosseisus. Belgia eeskirja („Règlement sur les transports militaires par chemin de fer et par automobiles“, instr. techniques § 78) järgi on laadimisaeg harilikudes oludes $1\frac{1}{2}$ tundi pataljonile või eskadronile, 2 tundi hobusega veetavale patareile ja $2\frac{1}{2}$ tundi raske-matele osadele. Soomlaste tähtajad on: — jalaväele — 1 tund, ratsaväele ja kerge-kahurväele — 2 tundi ja raske-kahurväele — 3 tundi („Ohjesääntö sotaväen ja sotaväentavaran kuljetuskille rautateitse“ § 10), seejuures on Soome sõjaväerongi koosseis ainult 35 vagunit.

Seega näeme et riikides, kus raudteevõrk on tugevam ja veerevat koosseisu rohkem, avaneb ka võimalus anda pikemaid tähtaegi laadimiseks.

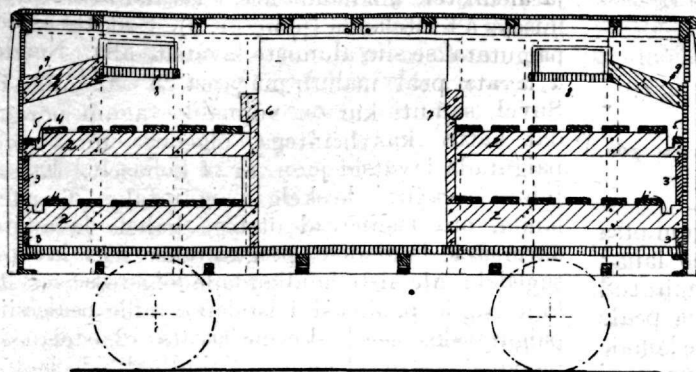
Arvestades meie sõjalise vajaduse, organisatsiooni, raudteevõrgu ja raudteede veereva koosseisu arvuga, võiksid meil sõjaväerongi

Et rongi normaalseks koosseisuks loetakse keskmiselt 45—50 vagunit, siis näeme, et kaitseväge rongi laadimise teostamine ettenähtud lühikesel tähtajal nõuab täitjalt head oskust ja korraldust. Nagu suvised katsed laadimisõppustel näitasid, võib eeskirjas antud tähtajal laadimist teostada ainult siis, kui vähemalt juhtiv koosseis selleks vastavalt ette on valmistatud. Seesugusena ettevalmistusena on väeosades tarvis iga aasta toimetada laadimisõppusi. Ilma ettevalmistuseta venivad sõjaväe laadimised üleliia pikale ja veerev koosseis ei leia otstarbekohast kasutamist.

Laadimisõppustele tuleb väeosa tuua oma voorivahenditega, hobustega ja relvadega, võimaluse korral sarnases koosseisus, nagu mõni ta üksus välja astub sõjakäigule. Laadimisel tuleb eraldi võtta vaatlusele:

1) inimeste asenemine ja 2) hobuste- ning 3) voorivahendite laadimine ja paigutamine kaubavagunisse ja vagun-platvormile.

1) Et massilistel vedudel ei jatku sõjaväelaste veoks reisijate klassivaguneid, toimetatakse sarnaseid vedusid inimeste sõiduks eraldi sisse seatud kaubavagunites. Kinnistes kaubavagunites on sõjaväe veo sisseseadete paigutamiseks kinnitatud sellekohased toed, nagu see joon. nr. 1 päidatud.

□□□□ vaguni külge kinnitatud sisseseaded.
 ×××× vaguni lahtised kaitseväge veo sisseseaded.

- Nr. 1. riiuli tugi,
 Nr. 2. lavatsi hoüdlaud,
 Nr. 3. lavatsi hoüdlaua tugi,
 Nr. 4. löige püsside eeslaua jaoks,
 Nr. 5. püsside hammaspuu,
 Nr. 6. ukse lisapiit,
 Nr. 7. pöör lasingu sulgumiseks,
 Nr. 8. aknaraam.

Joon. Nr. 1.

Laiaroopalise raudtee kaubavaguni sisseseadmine öiseks sõiduks.

laadimise tähtajad normaalselt tarvilikkude laadimisabinõude juures olla:

a) Kõrgelt jaama platvormilt (sadamas) laadides:

1) jalaväele, voorideta ja hobusteta — $\frac{1}{2}$ tundi; 2) jalaväele ühes oma voori ja hobustega — $1\frac{1}{4}$ tundi; 3) ratsaväele ja kerge-kahurväele — $1\frac{1}{2}$ tundi; 4) raske-kahurväele ja teistele rasketele osadele — 2 tundi.

b) Raudteelt laadimissildade abil laadides:

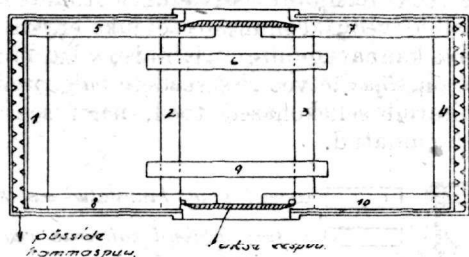
1) jalaväele, voorideta ja hobusteta — $\frac{3}{4}$ tundi; 2) jalaväele oma voori ja hobustega — $1\frac{1}{2}$ tundi; 3) ratsaväele ja kerge-kahurväele — $1\frac{3}{4}$ tundi; 4) raske-kahurväele ja teistele rasketele osadele — $2\frac{1}{2}$ tundi.

Kinisesse kaubavagunisse asenemine jaama platvormilt ei kujuta enesest mingit raskust, kuid maa pealt vagunisse mineku hõlbustamiseks tarvitatakse jalgraudu, missugused on ette nähtud sõjaväe vagunite varustamiseks. Nende jalgraudade puudusel võib hädaabinõuna tarvitada ka istelaudu, neid üht otsa pidi asetades vaguni ukse eespoolse piida kohale vaguni telje toele, kuna teine ots jääb rippuma. Rongi sõidu ajaks tuleb seesugune laud kas vagunisse tõmmata või kinnitada vaguni külge niimoodi, et ta maha ei langeks. Laua paigutamine vaguni tagumispoolsele toeruaale on aga täiesti keelatud, sest laud võidakse rongi liikumise ajaks sinna unustada, rippuva otsaga laskuda allapoole,

sattuda maad vastu ja isegi vaguni roobastest välja visata. Nii oli Ilmasõja päevil Vene sõjaväes nii mitmegi vaguni roobastest väljajooksu põhjuseks sedasi asetatud laud.

Sõjaväelaste veol kinnistes kaubavagunites varustatakse viimased sellekohaste sisseseadete-
tega. Varustusabinõude arv on tingitud aasta-
ajast ja veo kestvusest. Nii inimeste päevasel
või lühikesel veol, mis ei kesta üle 6—8 tunni,
on meie oludes küllalt anda vaguni varustus-
abinõudena 10 istelauda, 4 riulilauda, 2 püs-
side eeslauda, 2 ukse eespuud, 1 pang, 2 akna-
raami, 1 latern pimedal ajal ja 2 püsside ham-
maspuud (püramiidi). Külmal ajal varustatakse
seesugused inimeste veoks korraldatud vagunid
ahjudega raudtee poolt. Samuti pannakse raud-
tee korraldusel vagunis kohale ka 2 aknaraami.
Vagunite varustusabinõud hoitakse raudtee
ladudes.

Inimeste päevasel veol asetatakse vagunite
varustusabinõud nii nagu see näidatud joon.
nr. 2 ja nimelt: istelauad nr.nr. 1, 2, 3 ja 4 pai-

Joon. Nr. 2.

Laiaroolalise raudtee kaubavaguni sisseseadmine päevaseks sõiduks.

gutatakse risti vagunisse, ühekaupa vaguni otsa ja keskpaika, kummagi poole ust. Need laud tuginevad otstega vaguni seintele kinnitatud tugipuudele. Kirjeldatud nelja istelaua peale paigutatakse kummagi seina äärde ja ukse kohale istelauad nr. nr. 5, 6, 7, 8, 9 ja 10. Kummagi vaguni otsa paigutatakse vastavatesse lõigetesse üks püsside hammaspuu, millele tuginevad veo ajal püssid. Et püssid sõidu ajal maha ei langeks, asetatakse nende ette kummagis vaguni otsas üks püsside eeslaud, milleks on harilik serviti paigutatud istelaud.

Kummagi vaguni otsas asetatakse vaguni riulite tugipuudele 2 istelauda, mis moodustavad seega kaks riulit sõitjate pakkide asetamiseks. Ukse ette paigutatakse piitade sees olevatesse lõigetesse ukse eespuu, et hoida inimesi vagunist väljalangemise eest. Päevaseks veoks korraldatud vagunisse mahub umbes 40 inimest, erakorralisel ajal, lühikesel sõidul isegi rohkem.

Kitsaroolaliste vagunite sisseseadmine on üldjoontes samane, ainult siin on istelauad kolmesuguses pikkuses, vastavalt vagunite tüü-

pidele. Nendes vagunites on otstarbekohasem istelaudu paigutada risti vagunisse ja ainult kummagi vaguni ukse vastu asetatakse üks pikem laud. Et ära hoida äärmiste laudade katkiminekut, paigutatakse kummagile poole uksi kokku kaks istelauda, milledele toetuvad need pikemad laud. Kitsaroolalise raudtee vaguni sisseseadmine sõjaväe veoks on näidatud joon. nr. 3. Kitsaroolalise raudtee vagunisse mahub 30—40 inimest, vastavalt vaguni tüübile.

Joon. Nr. 3.

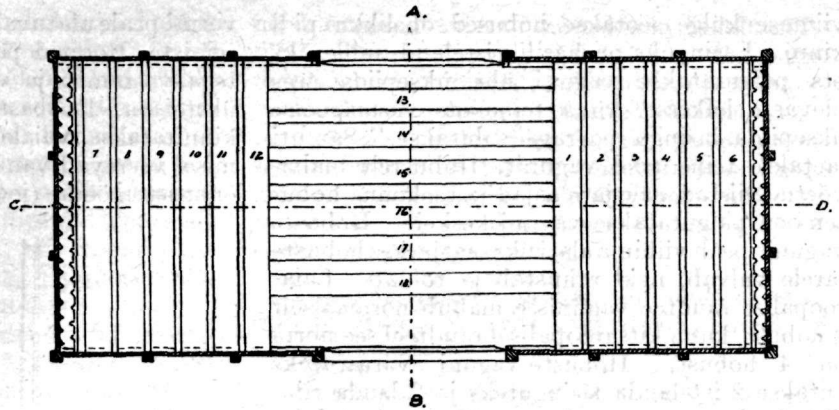
Kitsaroolalise raudtee kaubavaguni sisseseadmine päevaseks sõiduks.

Laiaroolalise raudtee kinnise kaubavaguni sisseseadmiseks öiseks veoks on tarvis 24 istelauda, 2 püsside hammaspuud, 2 ukse eespuud, 1 jalgraud, 1 latern, 1 pang, 2 aknaraami ja külmal ajal ahi. Lauad paigutatakse järgmiselt: vaguni kummagile poole ust lavatsite alumistele ja ülemistele hoidlaudadele 4 lavatsi moodustamiseks à 6 istelauda (joon. nr. 1). Sõitjate asjad paigutatakse siin alumiste lavatsite alla. Nende 4 lavatsi peal mahub magama 28—32 inimest. Suvel, samuti kui on võimalik vaguni pörandat katta kas heintega, õlgedega jne., võib paigutada lavatsid joon. nr. 4 kohaselt. Et sel juhul vaguni keskele paigutatakse 6 istelauda, mis tuginevad otstega kahele lavatsite äärmistele laudadele, paigutatakse selle lavatsi tugeks ülemiste hoidlaudade lõigetesse serviti kummagile poole ust 1 istelaud, mille peale siis paigutatakse see keskmine lavats. 2. istelauast moodustatakse sel juhul 1 riul pakkide jaoks, kuna 2 istelauda püsside eeslaudadeks tarvatakse. Seesuguse sisseseadete paigutamise juures mahub vagunis magama 40 inimest. Talvel, kui ahi on asetatud vaguni, on magamiskohti muidugi vähem. Samuti tuleb seesuguse paigutuse juures hoolsasti järele vaadata, et vaguni ühe poole uks oleks sulutud ja teisel pool ette pandud eespuu. Ilmasõjas oli ešloonide sõitudel palju juhuseid, kus inimesed uniselt keskmiselt lavatsilt alla tulles vagunist välja kukkusid, sest ukсед olid lahti ja eelpuud puudusid. Püsside hammaspuud paigutatakse nii nagu see näidatud eelpool; puuduvate püsside eespuude aset täidavad seejuures lavatsid.

Kitsaroolalise raudtee vagunites moodustatakse samuti 4 lavatsit, misjuures istelaudade arv on, vastavalt vagunite tüübidele, mitmesugune.

Joon. Nr. 4.

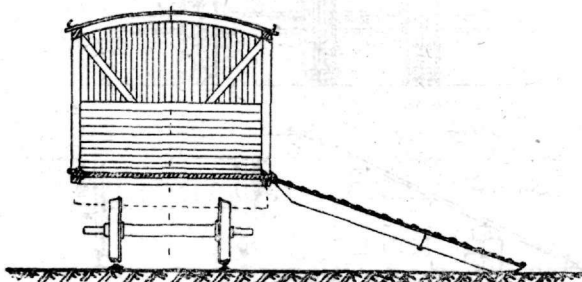
Kaubavaguni sisseseadmise
õiseks veoks.

Et inimeste laadimist kiiresti läbi viia, on soovitatav pidada järgmist korda: esiteks lähevad kaubavagunisse 4 meest, kellest kaks asenevad vaguni uksele ja kummagi püsside hammaspuu juurde üks. Selle järele annavad teised sõdurid, kes kuuluvad laadimisele sellesse vagunisse, omad püssid uksele seisjatele, kes need järgmise kahe mehe kätte ulatavad püsside hammaspuude lõigetesse asetamiseks. Püssid antakse vagunisse ja paigutatakse hammaspuude lõigetesse selles järjekorras nagu mehed rivis seisvad, nii et korraga võib paigutada kohale 1. ja 3. jagude meeste püssid, neist 1. jao püssid asetatakse järjekorras vaguni ühte ja 3. jao — teise otsa jne. Püssidest võetakse täägid maha ja paigutatakse püsside kohale hammaspuude väiksematesse lõigetesse, mis on vastu vaguni otsi. Püsside asetamise lõpetamisel seavad ülevalpool nimetatud inimesed vaguni varustusabinõud kas päevase või öise sõidu kohaselt, millejärele kõik määratud inimesed vagunisse tulevad ja oma pakid kas riiulile või lavatsite alla asetavad ning siis omale iste- või magamiskohad võtavad.

Kui vagun on sisse seatud õiseks veoks, siis päevasel sõidul, tarbekorral, lahutatakse lavatsid ära ja istelauad paigutatakse päevase veo kohaselt, kuna üleaurused lauad asetatakse kas pinkide alla või riiulitele.

2) Hobuste laadimisel kõrgelt jaama platvormilt kaetakse platvormi ning vaguni vahe mõnesuguse laua või sellekohase raudtee-silla-

Joon. Nr. 5.

Kaitseväe laadimissild.

kesega. Tuleb valvata selle järele, et sarnane kate vaguni põrandalt lahti ei tuleks.

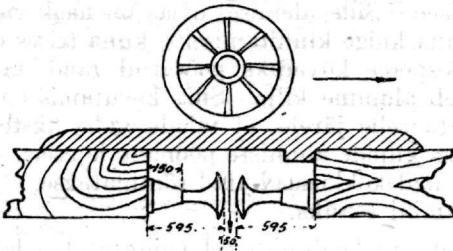
Kõrge platvormi puudusel toimetatakse hobuste laadimisi laiaroopalisel raudteel joon. nr. 5 näidatud sõjaväe laadimissildade abil. Need sillad koosnevad kahest talast, mille peale asetatakse neli kilpi. Voori ja raskuste laadimiseks on sillad tugevamate taladega ja viie kilbilised. Silla ülemises otsas on haak vaguni ääreraua külge kinnitamiseks, kuna teises otsas on ülespoole kõveraks pööratud raud, millele tugineb alumine kilp. Silla kasutamisel tuleb vaadata selle järele, et talade vahe üksteisest vastaks kilpide alumiste pöönade laiusele, mille vastu nad kokkuseadmisel tõmmatakse, et sild kindlamini seisaks.

Hobuste laadimise eel paigutatakse latern, kus see olemas, vaguni kinnise ukse kohale, kuna päevasel laadimisel vastaspoolne uks vaguni valgustamiseks vähe avatakse. Hobused viiakse vagunisse lühikese oheliku otsas, ilma kisata, peksimiseta, misjuures viija sõdur peab asuma hobuse kõrval. Vaguniukse kohal hoitakse hobuse pea allapoole, et ta seda vaguniukse ülemist äärt vastu ära ei lööks. Harilikult viiakse vagunisse esimesena rahulik hobune ja selle järele üksteise taga teised. Kui mõni hobune tõrgub vagunisse minemast, siis viiakse enne järgmine hobune ja selle sabas rahutu hobune. Kui ka see ei aita, siis kaetakse kas hobuse silmad kinni ja viiakse ta vagunisse, või tõmmatakse ta tagumiste jalgade taha heidetud köite abil vagunisse. Seejuures tuleb hoiduda, et hobune end pikali ei viskaks. Juhused, kus hobused ei lähe vagunisse, tulevad suuremalt jaolt sellest, et vagunisse viimisel sõdur ise seda ka kardab, või hoiab ta nii hooletult hobust, et see saab sillalt kõrvale minna. Hobused, kes on juba rahulikult mõned korrad vagunisse paigutatud, lasevad end väga hästi laadida.

Esimese hobuse vagunisse viimisel pööratakse ta kõrvale ja taandatakse vastu üht kaugemat seinat. Samal moel paigutatakse eelmise hobuse kõrvale teine, siis kolmas ja neljas, mille järele see osa vagunit lasinguga sulutakse;

viimase külge seotakse hobused ohelikku pidi kinni. Lasinguks on harilik istelaud, mille üks ots paigutatakse vaguni ühe uksepiida sees olevasse lõikesse, kuna teine ots vastaspoolse uksepiida lasingu pööraga sulutakse. Samuti laetakse teine pool vagunit. Hobustelt mahavõetud riistad, saatjate asjad ja teekonna hobusemoon paigutatakse vaguni keskele. Hobuste vagunis peab viibima alati üks saatja, kes hobuste järele valvab, neid rahustab ja toidab. Laarooralise raudtee vagunisse mahub normaalselt 8 hobust, kuna kitsarooralisel raudteel see norm on 4 hobust. Hobuste-vaguni varustuseks antakse 2 istelauda lasinguteks ja 2 lauda riuuliks, 1 ukse eespuu, 1 latern, 1 pang ja 1 jalgraud, kuna raudtee poolt tarbekorral pannakse ette üks aken.

3) Laadimine kõrgelt jaama platvormilt vagunisse või vagun-platvormile sünnib lihtsalt veeretamise või raskuste puhul kandmise teel. Vaguni ja jaama platvormi vahe kaetakse joon. nr. 6 näidatud sillakesega. Et harilikult

Joon. Nr. 6.

Kaitseväge laadimissild.

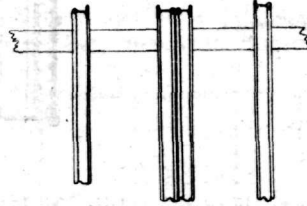
kõrged jaama platvormid on lühikesed, on mõnikord väga soodus voorivahendite ja kahurite veeretamine vagun-platvormile, mis jaama platvormi kohal, ja sealt edasi teistele vagun-platvormidele, misjuures kahe vagun-platvormi vahe kaetakse samade sillakestega.

Väga otstarbekohased on sarnased kõrged jaama platvormid, mille juurde tulevad otstega umbteed ning mis seega võimaldavad laadimiste toimetamist vagun-platvormile otsast. Seesuguseid jaama platvorme ehitati rohkesti Lääne-Euroopa raudteedel Ilmasõja päevil. Need platvormid võimaldavad voorivahenditel otsekohe pealesõitu, milletõttu märksa kergendavad laadimistööd.

Väljaspool jaama kõrget-platvormi toimetatakse laadimisi lahtivõetavate laadimissildade (joon. nr. 5) või raudteeroobastest ja liipritest kombineeritud sildade abil.

Kõige lihtsam kombineeritud sild tehakse veovahendite laadimiseks järgmiselt: kaks ühepikkust raudteeroobast asetatakse otstega kas vaguni ukse kohale või vagun-platvormi äärele niimoodi, et roobaste ülemised otsad vähemalt 150—180 mm võrra vagunisse või vagun-plat-

vormi peale ulatuvad, et ära hoida silla mahalibimist. Roopad paigutatakse lapiti oma alustega vastamisi ja voorivahendite käigu laiuses üksteisest. Roobaste otsad, mis maha ulatuvad, kinnitatakse vaiakestega maa külge. Laadimisel veerevad vankri rattad roopa küljepealset õnarust mööda (joon. nr. 7).

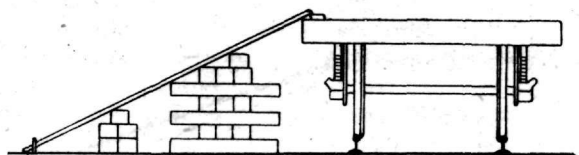
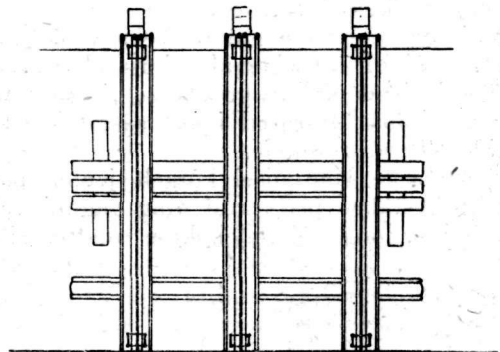
Joon. Nr. 7.

Kombineeritud laadimissild 4 raudteeroopast, kergekahurväge laadimiseks.

Kergekahurväge laadimisel on soovitatav seda silda täiendada kahe roopa võrra, missugused asetatakse peadega kokku äärmiste roobaste vahele ning mida mööda libiseb laadimisel kahuri saba. Et need keskmised roopad laiali ei läheks, seotakse nad otstest traadiga kinni, nagu joon. nr. 7 näidatud.

Kui voorivahendid ja kahurid on väga mitmesuguse käigulaiusega, siis asetatakse kaks roobast silla taladena, mis kaetakse pealt kinni liipritega. Nimetatud roopad asetatakse mitte lapiti, vaid alusega allapoole. Alumine liiper kinnitatakse vaiakestega maa külge, et ära hoida silla katte allalangemist. Suuremate raskuste laadimisel võetakse taladeks rohkem kui 2 roobast.

Raskekahurväge laadimiseks moodustatakse kombineeritud sild 6 ühepikkusest raudtee-

Joon. Nr. 8.

Kombineeritud laadimissild raudtee liipritest ja roobastest.

roopast. Roopad asetatakse kahekaupa kokku, peadega üksteise vastu. Nad seotakse samuti traadiga kinni, nagu eespool tähendatud. Roobaste paindumise ärahoidmiseks asetatakse nende alla kahes kohas liiprid niimoodi hunnikusse, et suuremas hunnikus, mis enam vaguni poole, iga järgmine rida on põigiti eelmise peale asetatud, kuna vähemas on küllalt liiprid üksteisele asetada. (Vaata joon. nr. 8). Et vagun-platvormi äärt rikkumisest hoida, pannakse roobaste alla vaguni servale mõni liiper.

Tarbekorral võib samal moel laadida voorivahendeid ja kahureid pikuti vagun-platvormile. Et laaditavad vagunid edasi ei nihkuks ja laadimissild maha ei langeks, tulevad nimetatud vagunid kindlasti paigal hoida.

4) Enne laadimiste algust on tarvilik selgitada sõduritele sõjaväe vedude kiire läbiviimise tarvidust. Et sõdurid paremini laadimisharjutusi näeksid, jagatakse nad umbes 40 mehelistesse gruppidesse, mille järele nad ise inimeste vagunites sisseseadid kohale asetavad, hobuseid ja voorivahendeid laevad jne. Kõik

need õppused tulevad korraldada ainult näitlikult. Nende õppuste ajal tuleb ühtlasi selgitada vagunitest inimeste väljatulekut ja hobuste, voorivahendite ning kahurite väljalaadimist, mis sünnib vastupidises korras pealelaadimisega. Samuti on tarvilik tutvustada sõdureid nende maskeerimise abinõudega, mis on tarvilikud, et vaenlase luure ja vaatluse eest hoida oma vedusid salajas.

Laadimisõppused peavad sündima ohvitseride juhatusel, et, eriti kahurite laadimisel, ei juhtuks õnnetusi.

Kiirelt läbi viidud sõjaväe veod annavad väejuhatusel võimaluse vägesid oma kavatsuse kohaselt kasutada ja tähtigi vaenlasele valmistada üllatusi. Et neid vedusid kiirelt teostada, peavad väeosad oskama kiiresti asendada rongile. Seega tõusebki sõjaväes ellu nõue osata läbi viia kiiresti laadimisi jaamades ja vaguneid otstarbekohaselt ja täielikumalt kasutada, missugused kogemused ja oskused saavutatakse vastavate laadimisõppustega.

Sõjakirjandust.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 25 — 4. jaan. 1927.

Artikkel „Venemaa ja Vaikse ookeani probleem“ on kokkuvõte prof. Andorsky samal teemil ilmunud tööst. Prof. A. arvates saavat „Vaikse ookeani“ probleem tulevase ilmasõja aluseks, kus vastastena üheltpoolt Jaapan, teiselt poolt Ameerika, Inglismaa, Prantsusmaa, Holland ja ... „ülesehitatud“ Venemaa. (Enamlased lahendavad samat probleemi ja otsivad liitlasi „kollastelt“, hiinlastelt. K.)

Artikkel „Beardmore-Farquhar-kuulipilduja M. 24“ on uue Inglise William Beardmore vabrikus valmistatud Farquhari tüüpi klp. kirjeldus. Seda tüüpi kuulipildujaid ehitatavat kahekaliibrilisi — ühed 12,7 mm tankide vastu ja teised 7—7,65 mm jalaväe automaat püstolina; suurekaliibriline kaalub 17 klg, väikesekaliibriline kõigest 7 klg. Kassett nagu „Lewis'il“, sisaldab aga 81 padrunit. Beardmore klpildujad ei olevat mitte ainult lihtsad konstruktsioonilt ja kerged kaalus, vaid ka odavad, seepärast olevat neil tulevik.

„Riviohvitser sõjaväe motoriseerimisest“ on kokkuvõte ühe Inglise vanema ohvitseri arvamisest sõjatehnikast tuleviku sõjas. Mõõdunud (Ilma-) sõda näitas, et kõige raskemaid kaotusi kandis jalavägi. Sõjatehnika esikorras tankid pidavat appi tulema jalaväe ohvrite vähendamises. Otstarbekohane jalaväe ja tankide koostöö olevat aluseks jalaväe vere kokkuhoiuks.

„Tankide kasutamine kaitsel“ on kokkuvõte „Royal-Tank-Corps-Journal'is“ ilmunud artiklistest ja annab näpunäiteid kuis Inglise neljapataljonilises brigaadis tuleks kasutada tanki rühma kaitsel. Nimelt: 1) rühma mitte jaotada, 2) asetus sarnane, et oleks hea

eeloleva kaitsevälja vaatlus, 3) kaitseplaan, maastiku täpne luure, 4) side (tähtis on side leppemärkidega) jne.

„Tankide laskeharjutused“. Ameerika sõjaväe ajakirjade andmetel olevat seal laskeharjutused tankidelt andnud väga häid tagajärgi. Nii olevat laskureid, kes 400 mtr kaugusel 37 mm kahuriga tabasid 33-st—29. Ameeriklased olevat laskekunsti tankidelt inglased ette jõudnud.

Artiklis „Lennukite ja tankide koostööst“ näidatakse, et tank vajab lahingus maastiku luuret. Seda annab madalalt lendav lennuk, mis ühtlasi vastava relvaga 13 või 25 mm klp. võib hävitada vaenlase tanki.

Artikkel „Mistahab ajakiri“ „Mootor majapidamises ja sõjaväes“ selgitab, et see ajakiri tahtvat saksa rahvale selgeks teha mootori tähtsuse ja näidata, kuis majanduses kasutatavaid mootoreid võib edaspidi kasutada sõjaväe otstarbeteks. K.

„Sõduri“

endiseid aastakäike on veel piiratud arvul alan-
datud hindadega ajakirja
talituses saada.

Talitus.

Kaitseväe elu.

Kõrgem Sõjakool.

Praktilise tööna evakuatsiooni alal korraldati 3. veebruaril s. a. tutvumisekäik Tallinna Sõjaväe Haigemajja ja Sõjaväe Apteegi Kesklattu. Tutvumistööd juhatas sanitar-ala lektor, sanitar-kolonel M. Jervan.

Lahkesti aitasid tutvumiseks kaasa ja andsid seletusi haigemaja üleamarst san.-kol. O. Liik, san.-major Taumi (silmaajaskond), san.-major K. Eilmann (Röntgeni kabinet), san.-kpt. J. Kerig (laboratoorium), san.-kpt. Nigol (haavajaaskond). Oli võimalus jälgida operatsiooni, mida toimetas san.-major Stamm.

Keskapteegilaos võimaldas hra Kansvei tutvumist arstimisvahendite tagavaradega ja nende valmistamisega.

Õpilased said rikkalikke andmeid meie suuremast ja moodsamast sõjaväe ravilast ja selle töövõimest nii rahu- kui sõjaajal. A.

Sport kaitseväes.

Suusatamise instruktorite ühenädalised kursused.

Eesti Spordi Keskliit kavatses käesoleval kuul välja kutsuda Soome parema suusatamisala tuntud ja Palmroosi suusatamise instruktorite ühenädalalisi kursusi juhutama.

Kursuste õppekavas on ette nähtud ka Soome kaitseväe suusatamise viisidega tutvumine.

Et instruktori väljakutumine suurte kuludega seotud, siis tekitab see Keskliidule üksi raskusi, kuna aga siin väga hästi kolm organisatsiooni — keskliit, kaitsevägi ja kaitseleit koos võivad töötada, pööras keskliit järelepärimisega nimetatud organisatsioonide poole.

3. veebr. kiitis sõjaminister selle kavatsuse heaks ja kaitseväele vastuvõetavaks. Kuna meil kaitseväes suusatamine sõjaliseks otstarbeks on alles väljakujunemisel, siis on väga tarvilik meie väeosade keh.kasv. instruktoritel tutvuda naaberriigi k/v väljakujunenud suusatamise viisidega. J. L.

Lugupeetud tellijaid

palutakse aadresside uuendamisi ja muutmisi teatada talitusele võimalikult kõige lähemal ajal.

1. märtsist s. a. peale tuleb iga aadressi muutmise korral maksta 25 marka, välja arvatud juhused, mis tingitud elukoha vahetusest üleviimise puhul teise väeosas.

Talitus.

Järgmine „Sõdur“ ilmub kaksiknumbrina Vabadusepäevaks.

Kroonika.

— 5. veebruaril kirjutati Riias alla Eesti-Läti majanduslepingule.

— 6. veebr. avati pidulikult Eidapere-Pärnu raudtee.

— Ministritevaheline komisjon otsustas võtta Eesti uueks rahaüksuseks esta, mis omakorda jaguneks 100 üksuseks — sajak. Otsus ei ole veel lõplik.

— Endisele meie sõjaväe esitajale Lätis major Lilienthal'ile Läti president Tšhakste annetas „kolme tähe“ ordu 3. järgu aumärgi.

— Eesti ajakirjanikkude liit annab välja mälestustekogu 1917—1920 a. sündmustest.

— Enne kaitsevärke astumist sõjaväelist õppust saanud noortemeestele korraldatakse teenistusaja lühendamise õiguse saamiseks katsed veebruari ja märtsikuu kestel. Üksikasjalised juhendid ja programmid selleks on välja töötanud Kindralstaap.

— Riigikogu määras kaitseseisukorra tähtjaks 1. jaanuari 1928 a.

— Eesti Pank kujundatakse ümber era aktsia-pangaks.

— Tallinna sadama ümberprojekteerimiseks kuulutatakse välja rahvusvaheline projektide võistlus.

— Enne sundaega kaitsevärke astuda soovijate vabatahtlikkude arv on palju suurem kui vastu võtta suudetakse.

— Uued reisijateveo tariifid raudteel hakkasid maksma 1. veebr. Alandati sõiduhinda 1. ja 2. klassis.

— Üleriiklik tervishoiu nädal korraldatakse 22.—29. maini 20 organisatsiooni korraldusel.

— Petserimaa kommunistilise organisatsiooni tegelased antakse sõjaväe ringkonnakohtu alla.

Kaitseväe murdmaajooks.

— „Kvule Jaagup! Ei tea mispärast see jookse „murdmaaks“ kutsutakse?“

— „Rõhu aga edasi!.... küll Sul kondid homme selgeks teevad sõna tähenduse...!“

Vastutav toimetaja A. Traksmann.
Väljaandja Sõdur, Tallinn, Uus tän. 10.